

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Zagreb, ožujak 2017.

HRVATSKI LEKSEMI ZA PRIMARNE I SEKUNDARNE BOJE U
KONTEKSTU

DIPLOMSKI RAD
8 ECTS-bodova

Mentorica:

Doc. dr. sc. Tatjana Pišković

Studentica:

Anja Martinčević

Sadržaj

1. Uvod	1
2. O bojama u jeziku	2
3. Značenje i sintaktičko okruženje leksema za boje	5
4. Konktekstna analiza hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje	8
4.1. <i>Crven</i>	11
4.1.1. <i>PRIRODNI ENTITETI</i>	12
4.1.2. <i>ARTEFAKTI</i>	13
4.1.3. <i>LJUDSKO TIJELO, BOLESTI</i>	15
4.1.4. <i>POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI</i>	17
4.1.5. <i>POZITIVNO</i>	19
4.1.6. <i>NEGATIVNO</i>	20
4.1.7. <i>USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA</i>	21
4.2. <i>Žut</i>	22
4.2.1. <i>PRIRODNI ENTITETI</i>	22
4.2.2. <i>ARTEFAKTI</i>	23
4.2.3. <i>LJUDSKO TIJELO, BOLESTI</i>	24
4.2.4. <i>POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI</i>	25
4.2.5. <i>POZITIVNO</i>	26
4.2.6. <i>NEGATIVNO</i>	27
4.2.7. <i>USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA</i>	28
4.3. <i>Plav</i>	29
4.3.1. <i>PRIRODNI ENTITETI</i>	30
4.3.2. <i>ARTEFAKTI</i>	30
4.3.3. <i>LJUDSKO TIJELO, BOLESTI</i>	31
4.3.4. <i>POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI</i>	32
4.3.5. <i>NEGATIVNO</i>	34
4.3.6. <i>USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJAKAMA, ŽIVOTINJAMA</i>	34
4.4. <i>Zelen</i>	35
4.4.1. <i>PRIRODNI ENTITETI</i>	36
4.4.2. <i>ARTEFAKTI</i>	36

4.4.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI	38
4.4.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI	38
4.4.5. POZITIVNO	39
4.4.6. NEGATIVNO	40
4.4.7. USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA	40
4.5. Ljubičast	41
4.5.1. PRIRODNI ENTITETI	41
4.5.2. ARTEFAKTI	42
4.5.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI	42
4.5.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI	43
4.5.5. POZITIVNO	43
4.5.6. NEGATIVNO	43
4.6. Narančast	44
4.6.1. PRIRODNI ENTITETI	45
4.6.2. ARTEFAKTI	45
4.6.3. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI	46
4.7. Zaključak kontekstne analize	46
5. Zaključak	49
Literatura	50

1. Uvod

Boje u jeziku svojom su nedvojbenom posebnošću i istaknutošću zaokupile brojne jezikoslovce koji su se intenzivno bavili dotičnim fenomenom, a u današnje se vrijeme sve više njih okreće upravo proučavanju njihove uporabe u različitim jezicima. U hrvatskome jezikoslovlju tek se posljednjih godina nešto više počelo govoriti o hrvatskim leksemima za boje (usp. npr. Jelaska *et al.* 2005, Marković 2010, Opašić – Spicijarić 2010, Čendo – Jelaska 2013, Štimac Ljubas 2013). Budući da se hrvatski leksemi za boje u rječnicima definiraju komparacijom s izvanjezičnom pojavnošću ili pak upućivanjem na neku drugu boju, već se na prvi pogled može zaključiti da se takva kružnost i nedostatnost definicija ogleda upravo u kompleksnosti njihove značenjske strukture. S obzirom na to da lekseme za boje u hrvatskome i dalje revno upotrebljavamo, čini se nužnim zaključiti da se u potrazi za otkrivanjem njihove semasiološke strukture valja upustiti upravo u analizu uporabe, odnosno u propitivanje kontekstnih okvira. U ovom će se radu stoga provesti analiza kontekstâ u kojima se pojavljuje šest odabranih leksema za kromatske boje, tj. u kojima se pojavljuju leksemi za primarne (*crven*, *žut*, *plav*) i sekundarne boje (*zelen*, *ljubičast*, *narančast*). Prvi dio rada bit će posvećen nekim temeljnim djelima autora koji su svojim teorijama, nadopunama i kritikama dali svoj doprinos proučavanju boja u jeziku. U drugome dijelu rada bit će riječi o tome kako leksemi za boje funkcioniraju sintaktički, u kakvoj je vezi njihovo značenje s određenim sintaktičkim okruženjima, koje su njihove specifične funkcije te će se naposljetku u okviru kognitivne lingvistike progovoriti i o nekim osnovnim procesima koji sudjeluju u izgradnji figurativnih značenja. U trećem dijelu rada konačno će biti prezentirana analiza kontekstnih okvira preuzetih iz Hrvatskoga *web*-korpusa (hrWaC-a) te će se iznijeti zaključci o značenjima koja iz takvih okvira proizlaze. U konačnici na taj će se način, dakle analizom kontekstâ i semasiološke strukture hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje, rad nastojati približiti globalnomu fenomenu proučavanja boja u jeziku.

imati veće distribucijske mogućnosti od netemeljnih leksema sličnih značenja; f) mora značiti isključivo boju; g) ne smije biti posuđenica; h) mora biti neizveden, tj. ne smije biti tvorbeno kompleksan. Na temelju navedenih kriterija dolazi se, između ostaloga, i do 11 temeljnih leksema za boje u hrvatskome, a to su: *bijel, crn, crven, zelen, žut, plav, smeđ, ljubičast, ružičast, narančast, siv* (usp. Marković 2010: 255).

Svojevrсни nastavljajući radovi, koji Berlinovu i Kayovu teoriju slijede, uglavnom ju nadopunjavaju te u nekim segmentima i preinačuju (usp. npr. Kay – McDaniel 1978, Kay *et al.* 1997, Kay – Maffi 1999. Primjerice Kay – McDaniel (1978) preciznijim istraživanjem pokazuju da razvoj leksika za boje nije rezultat sukcesivnoga orječivanja novootkrivenih žarišta u spektru, već je rezultat sukcesivnoga diferenciranja temeljnih kategorija boja. Ističu i to da u leksičkome inventaru kojega jezika ima mjesta za barem 15 temeljnih leksema, od kojih su neki pritom više temeljni od ostalih, pa govorimo o *primarnim temeljnim leksemima* (*bijel, crn, crven, zelen, žut, plav*) i *sekundarnim temeljnim leksemima* (*smeđ, ljubičast, ružičast, narančast, siv...*). Na taj se način onda vrlo lako mogu objasniti i pojave u pojedinim jezicima gdje u leksičkome inventaru postoje dva leksema za označavanje boje istoga spektra. U francuskome tako govorimo o dvama leksemima za ‘smeđe’ (*marron, brun*), u mađarskome o dvama leksemima za ‘crveno’ (*piros, vörös*), u ruskome o dvama leksemima za ‘plavo’ (*sinij, goluboj*) (usp. npr. MacLaury *et al.* 1997: 75).² Međutim u posljednjih dvadesetak godina, s pojavom takozvane *teorije točke gledišta* (engl. *Vantage theory*), MacLauryjeva alternativnog modela kategorizacije boja (1997), mišljenje o temeljnim leksemima vraća se na neki način na početke Berlinove i Kayove teorije (1969). Analizirajući, između ostaloga, rezultate istraživanja s Munsellovim čipovima o dvama leksemima za ‘crveno’ u mađarskome jeziku, MacLaury *et al.* (1997: 75–76) dolaze do zaključka da ni u kojem slučaju nema razloga tvrditi da broj temeljnih riječi za boje prelazi brojku 11. Riječ je naime o tome da kada govorimo o dvama leksemima za boju istoga spektra, uvijek govorimo o jednoj kategoriji boje iznad koje postoje dvije odvojene točke gledišta – prva je dominantna, podrazumijeva pokrivanje većega dijela spektra te se odnosi na temeljni leksem za boju (u mađarskome *piros*), dok je druga recesivna, podrazumijeva pokrivanje manjega dijela spektra te se odnosi na netemeljni leksem za boju (u mađarskome *vörös*).³

² Najzad, o sličnoj bi se pojavi moglo govoriti i kada je riječ o hrvatskome. Naime u sklopu projekta „Evolution of Semantic Systems“ provedeno je prvo sustavno istraživanje vezano uz inventar hrvatskih leksema za boje, a ono je pokazalo da su u hrvatskome temeljni leksemi za boju i *modar* (označava tamni dio plavoga spektra koji prelazi u ljubičasti) i *tirkizan* (označava svijetli dio plavoga spektra koji prelazi u zeleni) (usp. Raffaelli 2017).

³ U konačnici ista bi se teorija mogla primijeniti i na hrvatske lekseme za ‘plavo’.

S druge strane neke od kritika upućenih Berlinovoj i Kayovoj teoriji prepoznaju se u radovima npr. A. Wierzbicke (1996), Lucyja (1997), Lyonsa (1999). Lucy (1997: 337) u Berlinovoj i Kayovoj studiji (1969) uočava manjkavost koja se prije svega očituje u nepostojanju razmatranja kako boje u pojedinim jezicima funkcioniraju gramatički i sintaktički. Sličnoga je mišljenja i Lyons (1999) koji ukazuje na to da postupci imenovanja boja u sklopu antropološke metode s Munsellovim čipovima ne odražavaju stvarnu sliku uporabe leksema za boje te da je kontekstna analiza jedini postupak koji može pridonijeti našem shvaćanju leksičko-semantičkih struktura boja. A. Wierzbicka (1996: 298–299) sličnoga je mišljenja te progovara i o mogućnosti da se leksemi za boje usvajaju ostenzijom, dakle pokazivanjem – „Plavo znači ‘što ljudi zovu plavim’“. Ipak, poseban doprinos A. Wierzbicke temelji se na njezinu naglašavanju pojma GLEDANJA,⁴ razlikovanja tame i svjetla, važnosti okoline kao okvira referencije te na isticanju univerzalnoga pojma NALIKOVANJA kao komponente svakoga čina opisa onoga što je gledano (usp. *op. cit.*: 287–289). Na taj način Wierzbicka tim pojmovima daje prednost pred samim valnim duljinama, koje su ponajprije pitanje fizikalne prirode, i time upućuje kritiku Berlinovoj i Kayovoj teoriji temeljenoj na neuropsihologiji kao izvoru univerzalnosti. Ona dakle ukazuje na naše zajedničko iskustvo te tvrdi da se, primjerice, definicija leksema *crven* ogleda u sljedećoj formuli (usp. *op. cit.*: 317):⁵

X is red. =
 when one sees things like X one can think of fire
 when one sees things like X one can think of blood
 one can see things like X at times when one cannot see other things.

U konačnici, zaključak je A. Wierzbicke (1996) da u jeziku nije važno razlikovanje temeljnih i netemeljnih leksema za boje niti je važno koliko temeljnih leksema za boje u svome inventaru pojedini jezik ima, već je bitno upravo ono što ti leksemi doista znače (usp. i Marković 2010: 266), što je ponovno svojevrsna primjedba Berlinovoj i Kayovoj teoriji.

⁴ Prema A. Wierzbickoj (1996: 287) pojam BOJA nije univerzalni pojam, već je to, s obzirom na to da svi jezici imaju leksem za ‘gledati’, upravo pojam GLEDANJA.

⁵ Ostale formule A. Wierzbicke, kao svojevrsne definicije leksema za boje, bit će navedene i prikazane u ovome radu prilikom analize značenja odabranih leksema za boje.

3. Značenje i sintaktičko okruženje leksema za boje

Prisjetimo li se ponovno Lyonsove (1999) kritike upućene Berlinovoj i Kayovoj (1969) teoriji, složiti ćemo se s njim da su pokretači čitave priče o riječima za boje u jeziku nepravедно zanemarili njihovu stvarnu uporabu. Kao dokaz tomu poslužit će prije svega nekoliko primjera rečenica u kojima se pojavljuju hrvatski leksemi za boje:

- (1) a. Dodati **crveni kupus** i poklopljeno pirjati u vlastitom soku. (hrWaC)
b. Najpopularnija je mala **crvena haljina** koja može biti idealna u svakoj prilici. (hrWaC)
- (2) a. Kad su moji drugovi (usprkos sjajnoj opremi nisu ulovili ništa) došli do mene, bili su **zeleni od zavisti**. (hrWaC)
b. Nježna **zeleni trava** uvijek je ujutro rosna. (hrWaC)

Na temelju uvida u navedene primjere jasno je da je nužno govoriti o različitim značenjima leksema *crven* i *zelen*. Primjeri (b) tako bi se mogli interpretirati kao oni koji su bliže središtu kategorije, dakle njihovo je značenje bliže prototipnomu značenju, dok primjeri (a) to zasigurno nisu.⁶ To nam svakako daje do znanja da je semasiološka struktura leksema za boje mnogo kompleksnija negoli se to možda na prvi pogled čini.⁷ Budući da je već tim primjerima pokazano kako je riječ o leksičkim jedinicama polisemne strukture te da je za određivanje njihova značenja važna njihova uporaba u kontekstu, valjalo bi se najprije upoznati s gramatičkim, sintaktičkim funkcioniranjem leksema za boje u hrvatskome. Oni su naime u hrvatskome jeziku pridjevi. Stoga nije neobično da se leksemi za boje uglavnom realiziraju unutar manje ili više vezanih sintagma, a njihova se značenja ostvaruju upravo svezom s imenicom koju modificiraju.⁸ Kada je riječ o više vezanim sintagmama, tada je prije svega moguće govoriti o kolokacijama – čvršćim i selektivno ograničenijim kombinacijama od slobodnih kombinacija, karakterističnima dakle po maloj paradigmatskoj zamjenljivosti

⁶ Kada je riječ o kategorijama i prototipovima prije svega se misli na *teoriju prototipa* psihologinje Eleanor Rosch (1973, 1977, 1978) koja pokazuje da granice kategorija nisu određive te da se kategorije stvaraju oko (najčešće perceptivnih) središnjih točaka koje postaju *kognitivni prototipovi* za cijelu kategoriju (usp. Žic-Fuchs 1991: 46).

⁷ *Semasiološka struktura* leksema podrazumijeva njegovu semantičku strukturu, dakle ukupnost njegovih značenja i odnosa među njegovim značenjima. Njoj nasuprot stoje *onomasiološke strukture* koje podrazumijevaju veze među leksemima istoga semantičkog polja (usp. Raffaelli 2009: 53).

⁸ Općenito o polisemiji pridjeva vidi u Raffaelli (2004).

njihovih članova (usp. Stojić – Murica 2010: 113).⁹ Pojavljujući se upravo u takvim konstrukcijama pridjevi za boje zapravo se odlikuju posebnom vrstom modifikacije. Pogledamo li ponovno primjer (1a) s početka poglavlja, tada govorimo o nečemu što Steinvall (2002) u svojoj studiji o engleskim riječima za boje u kontekstu naziva klasificirajućom funkcijom pridjeva (usp. *op. cit.*: 97–131). Pridjev u kolokaciji *crveni kupus* tako nije samo puka deskripcija nekoga kupusa, već je njegova funkcija da ukaže na posebnu vrstu, poseban tip kupusa, a da je svakako riječ o kolokaciji, dokazuje činjenica da se pridjev *crven* može zamijeniti samo pridjevom *bijel*. U tom smislu govorimo o dvjema vrstama kupusa – *crvenom* i *bijelom*. Pridjev *crven* u kolokaciji *crveni kupus* također je i primjer situacije u kojoj leksem za boju ne predstavlja najbolji primjer boje (*crveni kupus* zapravo je više ‘ljubičast’), već svojevrsnu generaliziranu uporabu (metonimijsko udaljšavanje od fokalne boje) (usp. *op. cit.*: 90). Iako klasificirajuća funkcija leksemu za boju dopušta uporabu izvan njegovih uobičajenih značenjskih granica, Steinvall (2002: 98) ističe da je ona u tom smislu, barem u engleskome, ipak ograničena na tek nekoliko pridjeva za boje – poglavito na pridjeve *bijel* (engl. *white*), *crn* (engl. *black*), *crven* (engl. *red*). Najzad, u čitavu se priču o takvoj uporabi pridjeva za boje upliće i model već spomenute A. Wierzbicke (1996) koji se temelji na univerzalnoj, u svim jezicima prepoznatljivoj, razdiobi na ‘svijetlo’ i ‘tamno’. Imajući u vidu model prema kojemu je u jeziku općenito najvažnije uspostaviti razliku između ‘tamno’ (koje se najčešće orječuje pridjevima *crn*, *crven*) i ‘svijetlo’ (koje se najčešće orječuje pridjevom *bijel*), Marković (2010: 261) izdvaja nekoliko antonimnih sintagma, tj. kolokacija koje se u hrvatskome ističu tom posebnosti: *crna kava – bijela kava*, *crno brašno – bijelo brašno*, *crni kruh – bijeli kruh*, *plava riba – bijela riba*, *crveni Marlboro – bijeli Marlboro*. Konačno, sve se to može povezati i s konstatacijom M. Ivić (1995: 93) da su leksičke oznake boja „u principu nepouzdanе („uncertain“) u tom smislu što ne iskazuju sobom samo jednu kolorističku nijansu nego više njih“.

Osim kao sastavnica kolokacije pridjev za boju može funkcionirati i kao dio frazema – sklopa riječi manje slobodnoga od onoga koji se tiče kolokacije, a čije značenje cjeline ne mora (ali i može) odgovarati značenju pojedinih sastavnica (usp. Stojić – Murica 2010: 113–114). Kao primjer za to mogao bi poslužiti frazem *crvena nit* u značenju ‘glavna misao vodilja, moto’.¹⁰ Kada je o tom primjeru riječ, dolazimo upravo do onoga što Steinvall (2002: 187–212) naziva figurativnom uporabom leksema za boje. Prema njegovoj definiciji figurativna je uporaba

⁹ Više o kolokacijama vidi u npr. Sinclair (1991).

¹⁰ Općenito o frazemima vidi u npr. Fernando (1996).

leksema za boju ona u kojoj primarna domena predikacije na koju se leksem za boju odnosi više nije domena boje (usp. *op. cit.*: 187).¹¹ U okvirima kognitivne lingvistike Steinvall, nadalje, u otkrivanju značenjskih procesa zaslužnih za spomenuta figurativna značenja slijedi postavke kognitivnolingvistički potkovanih autorica Verosub (1994) i Niemeier (1998, 2007). One drže da je u osnovi svih figurativnih značenja za boje upravo proces metonimije, a koji Radden i Kövecses (1999: 21) definiraju kao kognitivni proces u kojemu jedan pojmovni entitet omogućava mentalni pristup drugomu pojmovnom entitetu unutar istoga idealiziranoga kognitivnog modela (engl. *Idealised Cognitive Model*).¹² Točnije, riječ je o procesu koji povezuje dvije domene koje su bliske i kao takve sudjeluju u razumijevanju određenoga pojma (usp. Raffaelli 2015: 180). Iako tvrdi da su svi slučajevi figurativne uporabe leksema za boje temeljeni na procesima metonimije u kojima se neko iskustvo povezuje s pojedinom bojom, Steinvall (usp. *op. cit.*: 194) iz čitavoga procesa nastanka figurativnih značenja za boje ne isključuje metaforu – mehanizam kojim se povezuju dvije udaljene i nepovezane domene (usp. npr. Lakoff – Johnson 2015), ali naglašava da je ona tek sekundarne prirode jer je nemoguća bez prethodne metonimijske podloge.¹³ Konačno, u procesu nastanka figurativnih značenja engleskih leksema za boje Steinvall (*op. cit.*: 196–206) vidi dva Raddenova i Kövecsesova (1999) osnovna tipa metonimijskih procesa – DIO ZA CJELINU i DIO ZA DIO. Specifična instanca prvoga od njih Steinvallu je pritom metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU, a drugoga metonimija ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO. I dok je prva od njih vrlo jednostavan i produktivan tip metonimije, koji se u hrvatskome, vidjet ćemo, ogleda prije svega u značenjima supstantiviziranih pridjeva za boje (npr. *žuti* ‘ljudi žute rase’), druga je mnogo rjeđa, ali njome se može objasniti značenje pridjeva za boju u konstrukcijama poput ranije spomenutoga frazema *crvena nit*. Kako će se analiza značenja hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje uklopiti u Steinvallove (2002) postupke pri određivanju značenja leksema za boje u engleskome, pokazat će se u sljedećem velikom poglavlju.

¹¹ Termin *predikacija* uobičajen je termin u kognitivnoj lingvistici gdje nema nikakve veze s predikatom kao rečeničnim dijelom, već se odnosi na značenje (usp. Belaj – Tanacković Faletar 2014: 59).

¹² *Idealizirani kognitivni model (ICM)* Lakoffov je (1987) termin za skup povezanih domena unutar kojih se odvija proces metonimije, a izmeđuostalog uključuje i određena svjetonazorska i kulturalna obilježja (usp. Raffaelli 2015: 180).

¹³ O procesu metonimije kao svojevrsnoj podlozi za konceptualnu metaforu vidi u npr. Barcelona (2000).

4. Kontekstna analiza hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje

Po uzoru na Steinvallovu studiju (2002) o engleskim riječima za boje (v. poglavlje 3) kroz koju se, između ostaloga, kao glavna misao provlači ideja o bojama u jeziku kojima značenje daje tek njihova uporaba u daljnjim će se potpoglavljima prezentirati analiza kontekstnih okvira hrvatskih leksema za primarne (*crven*, *žut*, *plav*) i sekundarne boje (*zelen*, *ljubičast*, *narančast*), osnovne boje spektra.¹⁴ U okviru Berlinove i Kayove (1969) teorije o temeljnim leksemima za boju riječ je dakle o šest od jedanaest temeljnih leksema za boje u hrvatskome jeziku. Iako se podjela na primarne i sekundarne boje ponajprije tiče podjele boja u likovnoj umjetnosti (usp. Čendo – Jelaska 2013: 217) i u lingvistici ne znači mnogo toga, motivacija za takav, u lingvističkom smislu arbitran, odabir inventara riječi za boju u hrvatskome čije će se značenje analizirati djelomično je potaknuta zaključkom A. Wierzbicke (1996) da je mnogo važnije ono što boje u jeziku doista znače od podatka o tome jesu li one temeljne ili netemeljne.¹⁵

S obzirom na uži jezični kontekst značenjski se analiziraju korpusni primjeri u kojima su leksemi za boje po vrsti riječi pridjevi ili imenice nastale konverzijom od pridjeva, dakle rezultat su supstantivizacije (npr. *plavi* ‘igrači Dinama’).¹⁶ Kada je riječ o leksemima za boje kao pridjevima, njihovo se značenje određuje i opisuje u nekoliko konteksta.

Prvo, pridjevi su modifikatori unutar imeničkih sintagma, tj. sastavnica su kolokacija (npr. *crveni luk*). U tom smislu razmatraju se endocentrične konstrukcije u kojima pridjev za boju nema puku deskriptivnu funkciju, već se ističe posebnom vrstom modifikacije – ima klasificirajuću funkciju kojom se ukazuje na specifični tip, posebnu vrstu čega, tj. glave sintagme i na taj način ima i određeno dodatno značenje. Također, analiziraju se i egzocentrične konstrukcije s pridjevima za boje čije je značenje temeljeno na referencijalnoj metonimiji DIO ZA CJELINU (npr. *plave kacige*).¹⁷ Drugo, pridjevi za boje glava su poredbenih pridjevskih sintagma s česticom *kao*, nerijetko i svojevrsnih frazemskih konstrukcija (npr.

¹⁴ Iako je Steinvallova (2002) studija i kvantitativne prirode, ova analiza, s obzirom na to da je u prvome planu otkriti značenja koja iz kontekstnih okvira proizlaze te na taj način zaviriti u semasiološku strukturu dotičnih leksema, ponajprije će biti kvalitativna.

¹⁵ Ono što se, međutim, već i pokazalo, a pokazat će se i samom analizom u ovome radu, to je činjenica da Berlinova i Kayeva (1969) podjela na temeljne i netemeljne riječi za boju, a posebice njihova hijerarhijska ljestvica uvelike imaju smisla kada je riječ o uspoređivanju značenjskih potencijala različitih leksema za boje.

¹⁶ O supstantivizaciji (poimeničenju) kao tipu tvorbenoga postupka konverzije vidi u Marković (2013: 81).

¹⁷ O metonimiji DIO ZA CJELINU vidi u Radden – Kövecses (1999).

crven kao paprika).¹⁸ Treće, pridjevi su sastavnice svakojakih frazema (npr. *doći na zelenu granu*). Četvrto, pridjevi su dio imenskoga predikata (npr. *biti zelen*).

Prilikom analize značenja leksema za boje unutar različitih tipova konstrukcija poseban će naglasak biti na tome je li primarna domena predikacije upravo domena boje ili je značenje leksema za boju preneseno. Sukladno tomu slijedit će se s jedne strane Steinvallova (2002: 187) definicija figurativne uporabe u kojoj primarna domena predikacije na koju se leksem za boju odnosi nije domena boje, a s druge će se strane uzeti u obzir tvrdnja da je upravo metonimija osnovni proces na temelju kojega leksem dobiva preneseno značenje te da je zato metonimija podloga za eventualna daljnja metaforička proširenja. Najzad, bit će riječi o dvjema vrstama metonimije koje sudjeluju u gradnji figurativnih značenja hrvatskih leksema za boje – ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU i ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNOST SVOJSTVO.

Nadalje, uporabe hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje bit će organizirane u sedam semantičkih skupina, a to su: PRIRODNI ENTITETI; ARTEFAKTI; LJUDSKO TIJELO, BOLESTI; POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI; POZITIVNO; NEGATIVNO; USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA.¹⁹ U prvoj skupini, PRIRODNI ENTITETI, nalaze se konstrukcije, tj. kolokacije čije su sastavnice pridjevi za boju i imeničke glave koje se odnose na različite biljke, životinje, minerale itd. (npr. *crveni grah*, *zelene masline*). Skupina ARTEFAKTI nadalje vrlo je heterogena skupina – sadržava kolokacije sastavljene od pridjeva za boju i imeničkih glava koje se odnose na pojavnosti poput mesnih i voćnih prerađevina, pića, ostalih umjetnih tvorevina (npr. *crveno meso*, *žuti čaj*, *zeleni autobusi*), zatim na artefakte koji u izvanjezičnom svijetu funkcioniraju kao (konvencionalizirani) simboli te su neki od njih i temelj za nastanak određenih figurativnih značenja (npr. *crveni karton*, *zeleno svjetlo*). Semantička skupina LJUDSKO TIJELO, BOLESTI podrazumijeva nazive za bolesti sa sastavnicom pridjeva za boju (npr. *žuta groznica*), kolokacije sa sastavnicom pridjeva za boju u domeni ljudskoga tijela općenito (npr. *crvene krvne stanice*), konstrukcije u kojima pridjev

¹⁸ Općenito o hrvatskoj imeničkoj i pridjevskoj sintagmi vidi u Marković (2010).

¹⁹ Podjela uporaba u semantičke skupine jednim je dijelom motivirana podjelom L. Chielens (2007) koja analizira značenja temeljnih leksema za boje u engleskome. Iako nije korpusne prirode i temelji se uglavnom na analizi figurativnih značenja leksema za boje koja se pronalaze u rječnicima, njezina analiza uključuje profinjeniju podjelu značenja u semantičke skupine. Podjela L. Chielens i podjela u ovome radu razlikuju se stoga ponajprije u broju semantičkih skupina, a onda i u njihovim nazivima – nazivom su u ovome radu neposredno preuzete semantičke skupine POZITIVNO (POSITIVE), NEGATIVNO (NEGATIVE) i donekle USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA (COMPARISON WITH ANIMALS/OBJECTS), a semantička skupina LJUDSKO TIJELO, BOLESTI kombinacija je dviju semantičkih skupina (BODY; DISEASES).

za boju označava boju kože koja je primjerice posljedica hladnoće (*plavi prsti*), udarca (*ljubičaste oči*) ili emocije (*crven od bijesa*) te konstrukcije u kojima pridjev označava boju očiju ili kose (npr. *zelene oči*, *plava kosa*). Nadalje semantička skupina POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI uz skupinu ARTEFAKTI najheterogenija je skupina. Podrazumijeva primjere u kojima leksem za boju služi za rasno diferenciranje ljudi (npr. *žuti ljudi*; *žuti*), zatim one u kojima je leksem za boju sastavnica egzocentričnih konstrukcija s referencijom na ljude (*crvene beretke*), primjere u kojima funkcionira kao supstantivizirani pridjev označavajući ljude u različitim domenama – od politike do sporta (npr. *zeleni* ‘članovi ekološke stranke ili udruge’, *plavi* ‘igrači Dinama’). Sastoji se potom od primjera u kojima je leksem za boju sastavni dio naziva organizacije (npr. *Crveni križ*), naziva vezanih uz povijest (*Crvena armija*) te od primjera u domeni politike gdje boja ima svoju simboliku (npr. *plavi Hrvati*). Semantičke skupine POZITIVNO i NEGATIVNO nadalje obuhvaćaju konstrukcije s leksemom za boju koje se odnose na različite apstraktne pojavnosti, ali primarno se svojim značenjem ističu pozitivnim (npr. *obući žutu majicu*) ili negativnim konotacijama (npr. *ljubičasta proza*). Konačno, posljednja skupina, USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA, podrazumijeva zanimljive poredbene pridjevske sintagme s česticom *kao* u kojima se boja čega uspoređuje s bojom predmeta (npr. *žut kao vosak*), biljke (*plav kao šljiva*), životinje (*crven kao rak*).

Dakako, već je na prvi pogled jasno da je stvarnost nedvojbeno mnogo kompleksnija te da su navedene semantičke skupine u tom smislu manjkave. Također, među njima ne postoji stroga granica te je neke primjere moguće svrstati u više od jedne skupine. Stoga valja naglasiti da su nabrojane semantičke skupine isključivo praktične prirode, one su tu radi lakšega praćenja same analize.

Konačno, prije nego se krene u analizu značenja, valja istaknuti da je prilikom odabira korpusa na kojem će se temeljiti analiza primarni cilj bio što više se približiti uporabnomu i svakodnevnomu jeziku. Stoga je u analizi korišten upravo Hrvatski *web*-korpus (hrWaC).²⁰

²⁰ 26. veljače 2017, kada su i zabilježene frekvencije pojavljivanja analiziranih leksema za boje, opseg korpusa iznosi 1 397 757 548 pojava. Općenito o sastavljanju jezičnoga resursa hrWaC-a vidi Ljubešić – Erjavec (2011).

4.1. Crven

Posebno privilegiran status među bojama u jeziku, i to kromatskim bojama, svakako ima crvena koja je najvažnija kromatska boja za sva ljudska bića (usp. Wierzbicka 1996: 322). Da je tomu tako, pokazuje i dokazuje nekoliko radova o kognitivnosemantičkoj analizi semasiološke strukture leksema za tu boju (usp. npr. Gieron-Czepczor 2010; Molnar 2013). I Steinvall (2002: 113) ističe da se pridjev za ‘crveno’ u engleskome u različitim sintagmama, i to najčešće onima u domenama biljaka i životinja, pojavljuje tri puta češće nego ostali pridjevi za kromatske boje. Sukladno tomu zaključuje se da se uz pridjev *crven* veže općenita, vrlo značajna istaknutost.²¹

Budući da je pridjev *crven* onaj ‘koji je boje krvi, cvijeta divljeg maka’ (Anić 2003: s. v. *crven*), daje se naslutiti da je barem jedna od izvanjezičnih pojavnosti na koje se značenje pridjeva referira prototipno crvene boje. I zaista, s obzirom na to da je *krv* neupitno univerzalna pojavnost u svim kulturama svijeta, Wierzbicka (1996: 316) izvodi svoju formulu:

X is red. =
when one sees things like *X* one can think of fire
when one sees things like *X* one can think of blood.
one can see things like *X* at times when one cannot see other things.

Budući da se ‘crveno’ nerijetko povezuje i s upozorenjem ili opasnošću, o čemu će više riječi biti u poglavljima vezanima uz semantičke skupine ARTEFAKTI i NEGATIVNO, nije neobično da se kao prototip u formuli pojavljuje i *vatra*.

Osim što može označavati zabranu ili ograničenje, *crven* je također i onaj ‘koji je politički orijentiran kao one stranke i ideologije koje za simbol uzimaju crvenu boju’ (Anić 2003: s. v. *crven*), a objašnjenje takva figurativna značenja objasniti će se unutar semantičke skupine POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI (v. poglavlje 4.1.4).

Leksem za ‘crveno’ u korpusu se pojavljuje 183 054 puta.

²¹ Iako kontekstna analiza u ovome radu nije primarno kvantitativna, ipak će se pokazati da broj sintagma s pridjevom *crven* prednjači pred brojem sintagma s ostalim analiziranim pridjevima za boju. Do istoga zaključka može se doći već i uvidom u leksikografske definicije natuknice *crven* (usp. npr. Anić 2003: s. v. *crven*).

4.1.1. PRIRODNI ENTITETI

Pridjev za ‘crveno’ jedan je od pridjeva za boju s već spomenutom klasificirajućom funkcijom koja je ograničena na tek nekoliko pridjeva za boju (v. poglavlje 3). Taj podatak vrlo dobro pokazuju i dokazuju imeničke sintagme, kolokacije sa sastavnicom *crven* u skupini PRIRODNIH ENTITETA koja obuhvaća biljke, životinje, minerale itd.

- (1) **Crveni kupus** ima male ali čvrste ljubičaste glavice.
- (2) Ljubičaste i **crvene vrste bosiljka** imaju slabiji okus od zelenih vrsta, imaju više okus po đumbiru te se najčešće uzgajaju kao ukras vrta.
- (3) Ako te mama zamolila da joj očistiš glavicu **crvenog luka** ili kakve druge namirnice koja ima intenzivan miris, možeš očistiti prste upravo pastom za zube.
- (4) Ako pripremate kičari kombinirajući rižu s **crvenom lećom**, naknadno je umiješajte u rižu koju kuhate.
- (5) Ja sam ovaj put za nadjev koristila **crveni grah** u salsa umaku.
- (6) **Crveni divovi** – ogromne, relativno hladne zvijezde u završnom stadiju razvoja. Tipičan div bi na mjestu Sunca prelazio Marsovu stazu. U prosjeku su male gustoće, a posebno im je rijetka atmosfera.
- (7) Oboljelu populaciju najvećim dijelom čine divlje životinje, primarno **crvene lisice** koje se smatraju najvažnijim rezervoarom i vektorom bjesnoće.
- (8) Jedino je himalajska **crvena sol** cijenjena vrsta kamene soli koja dolazi iz stijena Himalaje u kojima je ostala zarobljena stotinama tisuća godina i predstavlja proizvod nastao u vrijeme kad na Zemlji nisu bila poznata onečišćenja uvjetovana zagađenjem okoliša.
- (9) Stvarati nove okuse vina u kompoziciji s klimom, vremenskim neprilikama, **crvenim tlom** i istarskom tradicijom, posao je koji zaljubljeniku u vino uzima cijeli ljudski vijek.

Iz navedenih je primjera razvidno da pridjevi u imeničkim sintagmama nemaju deskriptivnu ulogu, već je njihova funkcija klasificirajuća. Kolokacijom *crveni divovi* (6) primjerice ne ističe se primarno podatak da su *zvijezde (divovi)*²² ‘crvene’, već se njima ukazuje na određenu vrstu *zvijezde* koja se razlikuje od drugih vrsta (npr. *žutoga diva*). Da je u tom primjeru riječ o klasificirajućoj funkciji pridjeva *crven*, pokazuje i činjenica da se on upotrebljava izvan svojih značenjskih granica.²³ U primjerima (1), (2) i (5) riječ je o *crvenom kupusu*, *crvenoj vrsti bosiljka* i *crvenom grahu* u kojih je boja u izvanjezičnom svijetu više

²² Dakako, imenica *div* u kolokaciji *crveni div* metafora je – riječ je o zvijezdi vrlo velika promjera.

²³ Pridjev za boju u navedenim primjerima svoje značenjsko određenje dobiva upravo u kombinaciji s imenicom uz koju se pojavljuje, što izmeđuostalog ukazuje i na to da je zaista riječ o kolokacijama.

nalik ‘ljubičastoj’ negoli ‘crvenoj’,²⁴ *crveni luk* u primjeru (3) u stvarnosti je ‘smečkast’ (ili ‘ljubičast’),²⁵ boja *crvene leće* (4) i *crvene lisice* (7) sličnija je ‘narančastoj’. Uloga je pridjeva u navedenim primjerima dakle ukazati na specifičnu vrstu čega, omogućiti razlikovanje entiteta unutar iste kategorije – primjerice *crvenu sol* (8) od morske, *bijele soli*, *crveno tlo* (9) od *smeđega*, *crnoga tla*.

(10) Kao što svi znate, **Crveno more** je podvodni raj.

U primjeru (10) s druge strane naziv mora (*Crveno more*) simbolične je prirode – predstavlja „trbuh u kojem se život i smrt pretvaraju jedno u drugo“ (Chevalier – Gheerbrant 1994: s. v. *crveno*), što se povezuje s obredom na otocima Fidži u kojemu prividno mrtvi ljudi skaču na noge i trče do rijeke kako bi isprali svinjsku krv i utrobu kojima su prekriveni (usp. *op. cit.*).

4.1.2. ARTEFAKTI

Pridjev se *crven* pojavljuje i kao sastavnica sintagme u kojoj se glava sintagme, imenica, odnosi na piće i hranu poput mesnih prerađevina. U tim sintagmama modifikator *crven*, kao i u sintagmama iz semantičke skupine PRIRODNIH ENTITETA, ima klasificirajuću funkciju. U kolokaciji u primjeru (11) pridjev *crven* koristi se za označavanje ‘tamnoga’ mesa, mesa sisavaca, te je u suprotnosti s *bijelim mesom* peradi koje je ‘svjetlije’. Slično tomu, u antonimnom su odnosu i ‘tamno’, *crveno vino* (12) te ‘svijetlo’, *bijelo vino*.²⁶

(11) Iz prehrane treba izbaciti **crveno meso**, piletinu, žumanjke jer oni sadrže velike količine arahidonske kiseline koja je izvor prostaglandina.

²⁴ Da je *crveni kupus* zapravo ljubičast pokazuje i širi kontekst kolokacije u primjeru (1) u kojemu se spominju *ljubičaste glavice crvenoga kupusa*. Sukladno tomu u hrvatskom se kupus ljubičaste boje naziva i *ljubičastim kupusom* (v. poglavlje 4.5.1, primjer 1).

²⁵ Zanimljivo, među govornicima hrvatskoga jezika, što je vidljivo i iz različitih kontekstâ, nije uvijek jasno na koju se vrstu luka *crveni luk* odnosi. Sintagma se naime može odnositi i na luk smeđe i na luk ljubičaste boje. S druge strane luk ljubičaste boje u hrvatskom se može nazvati *crvenim lukom*, ali i *ljubičastim lukom* (v. poglavlje 4.5.1, primjer 2). U engleskome jeziku *crveni je luk* (engl. *red onion*) uvijek onaj ljubičaste boje.

²⁶ Valja napomenuti da se u hrvatskome ‘tamno’ vino, osim sintagmom *crveno vino*, može iskazati i sintagmom *crno vino*, dok je u engleskome jeziku uvijek riječ o *crvenome vinu* (engl. *red wine*).

- (12) Za potrebe ocjenjivanja potrebno je dostaviti 4 boce vina za bijela i 3 boce za **crvena vina** za svaki prijavljeni uzorak u 1/1 ili 0,75 l ambalaži, a predikatna i desertna vina u originalnoj ambalaži od 0,2 do 0,75 litara.

Dakle kada je o vrstama *mesa* i *vina* riječ, primarno se uspostavlja razlika između ‘svijetloga’ i ‘tamnoga’.²⁷ Iako ‘svijetlo’ vino uopće nije ‘bijelo’ (već ‘žučkasto’) niti je ‘tamno’ vino bliže prototipnom ‘crvenom’, za to su ipak poslužili upravo pridjevi *bijel* i *crven*.

Niemeier (1998) ističe specifičnost crvene boje koja se očituje u povezivanju ‘crvenoga’ s ‘upozorenjem’. Naime prototipovi *krv* i *vatra* mogu se povezati s opasnim događajima i fatalnim posljedicama pa takve asocijacije uvelike sudjeluju u konceptualizaciji ‘crvenoga’ (usp. Gieron-Czepczor 2010: 34). Upotreba crvene boje u znakovlju zato nerijetko signalizira ‘pozornost’, ‘upozorenje’, ‘ograničenje’, ‘opasnost’. Na taj način značenje ‘crvenoga’ nadilazi semantiku te postaje i pitanje semiotike (usp. *op. cit.*: 38). U prometnome znakovlju uobičajena je uporaba *crvenoga svjetla* (13) na semaforu kao svjetlosne oznake za zabranu prolaza.

- (13) Inače, dodaje Jakoliš, semafori su automatizirani i vrlo rijetko se kvare, odnosno pokazuju istodobno **crveno** i zeleno **svjetlo**.

Signaliziranje ograničenja crvenom bojom očituje se i u domeni sporta, ponajprije u nogometu. *Crveni karton* (14) funkcionira kao znak igraču da je zbog težine prekršaja isključen iz igre (Anić 2003: s. v. *crven*).²⁸ *Crvena parkirna zona* (15) podrazumijeva parkirna mjesta u centru grada te stoga i vremensko ograničenje parkiranja vozila i više cijene parkiranja. Ono što je ‘crveno’ zapravo su oznake na parkirnim automatima.

- (14) Visokoj pobjedi domaćina doprinio je i **crveni karton** za gostujućeg igrača u drugom poluvremenu.
- (15) Poglavarstvo je u centru grada odlučilo proširiti **crvenu parkirnu zonu** u kojoj sat vremena parkiranja stoji 16 kuna.

²⁷ O modelu A. Wierzbickie (1996) koji se temelji na univerzalnoj, u svih jezika prepoznatljivoj, razdiobi na ‘svijetlo’ i ‘tamno’ vidi više u poglavlju 3.

²⁸ *Crveni karton* (uz *žuti karton*) u nekim drugim kontekstima, izvan domene sporta, funkcionira i kao metafora (v. poglavlje 4.1.6).

Istaknutost crvene boje u spektru, njezina vizualna jačina važan je faktor i pri odabiru boje *vrpce* (16) kao oznake za što opasno i zabranjeno za korištenje.

- (16) Označen je **crvenom vrpcom** upozorenja i proglašen opasnim.

Ukazivanje na opasnost razvidno je u primjerima u rečenicama (17a) i (17b) koji se odnose na najvišu razinu pripravnosti kada ona proizlazi iz neposredne opasnosti (usp. Gieroń-Czeczor 2010: 37). *Crvena opasnost* u rečenici (17a) upućuje na pripravnost i izravnu opasnost od terorističkoga napada, a *crveni alarm* (17b) neposrednu opasnost od loših vremenskih uvjeta.

- (17a) Britanska policija sprečava novi teroristički napad, otmice aviona na prekooceanskim letovima. Zaoštrene mjere sigurnosti u zračnim lukama, u SAD-u **crvena opasnost**.²⁹
- (17b) Iako su obilna kiša i vjetar zahvatili veći dio Hrvatske, stanje u *našoj* zemlji ipak je nešto povoljnije nego u susjednoj Sloveniji gdje je tamošnja Agencija za okoliš proglasila najveći stupanj pripravnosti ili tzv. **crveni alarm**.

Crvena boja (uz zelenu, plavu i crnu) koristi se također i u označavanju strmina skijaških staza. *Crvena staza* (18), odnosno crvena oznaka na skijaškoj stazi odnosi se na vrstu staze druge po redu najveće strmine (ODO: s. v. *red*).³⁰

- (18) Natrag do dna vodi odlična **crvena staza** dugačka 8 km kojom se prelazi visinska razlika od 1.600 m.

4.1.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI

Osim u slučaju *crvenih krvnih stanica* (19) pridjev *crven* u kontekstu ljudskoga tijela često ne predstavlja najbolji primjer ‘crvenoga’, već mu je funkcija ponajprije klasificirajuća (usp. i Steinvall 2002: 90). Uočljivo proširenje značenja pridjeva od prototipnoga značenja razvidno je prije svega u primjeru (20) gdje je, s obzirom na jezični kontekst u kojemu se pojavljuju *pjegice*, *crvenu kosu* moguće točnije opisati kao ‘narančastu’.

²⁹ O još jednome značenju sintagme *crvena opasnost* vidi u poglavlju 4.1.4, primjer (26).

³⁰ To što je *crvena* tek druga po redu, a *crna* prva, daje naslutiti ponešto i o značenju ‘crnoga’ koje je tako rezervirano za označavanje najveće strmine prikladne za napredne i iskusne skijaše.

- (1) To može uzrokovati umor, a dodacima željeza može se potaknuti tijelo da proizvodi više **crvenih krvnih stanica**.
- (2) **Crvena kosa** joj je padala preko blijedog lica oslikanog pjegicama.

‘Crvenilo’ kože više se, ovisno o kontekstu, ogleda u ‘rumenom’, ‘ružičastom’. Takva boja kože, što pokazuju primjeri iz korpusa (19a–19c), posljedica je visoke temperature (19a), pretjeranoga izlaganja hladnoći (19b), ali i ljutnje, bijesa (19c). Navedeni korpusni citati prema tomu su primjer metonimije POSLJEDICA ZA UZROK,³¹ a zasluge za visoku produktivnost toga tipa metonimije Molnar (2013: 370) pripisuje njezinoj povezanosti s ljudskim shvaćanjem tjelesnih simptoma i osjećaja. Najzad, kao primjer povezivanja boje kože lica s emocijom, vrlo je zanimljiva i konstrukcija *crven od bijesa* (engl. *red with anger*) (19d) kada želimo istaknuti da je netko jako bijesan.³²

- (19a) Visoka temperatura uz **crveno lice**. Tijelo gori, a ruke, stopala i nos su hladni.
- (19b) U slučaju jačeg pothlađivanja, odnosno pojave simptoma poput trnjenja, gubitka osjeta, uz izrazito blijedu, a pri utopljenju **crvenu kožu** okrajina, potrebno je potražiti pomoć svog izabranog liječnika obiteljske medicine.
- (19c) Ti nisi bijes, ti si samo trenutno bijesan. Pogledaj se u ogledalu, vidjet ćeš **crveno lice**, primijetit ćeš da to nisi ti, da te je nešto obuzelo.
- (19d) Nije neobično vidjeti ga **crvenog od bijesa**.

Iskazivanje boje kože pridjevom *crven* očituje se, najzad, i u nazivu za bolest *crveni vjetar* (20). Riječ je o *erizipelu* (Anić 2003: s. v. *crven*, *erizipel*), bolesti čiji je glavni simptom *crvena boja* kože i sluznice koja se brzo širi. S obzirom na to u nazivu *crveni vjetar* riječ je o figurativnoj uporabi riječi za boju temeljenoj na metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU gdje karakteristike bolesti ([crvena boja], [brzo širenje]) stoje za bolest.³³

- (20) Bolesti kruže, **crveni vjetar**, kozice, griža, vraštva smrtonosna, a planula je kaptolska šuma i lijepo gorjela tri dana i tri noći.

³¹ U slučaju primjera (19c) riječ je o podtipu metonimije POSLJEDICA ZA UZROK – TJELESNA POSLJEDICA ZA EMOCIJU (usp. Radden – Kövecses 1999: 38–39).

³² O povezivanju zelene boje sa zavišću u istome tipu konstrukcije vidi u poglavlju 4.4.3, primjer (16).

³³ Naravno, *vjetar* u nazivu ujedno je metafora.

4.1.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI

Kada je posrijedi razlikovanje ljudi po boji kože, *crven* je u hrvatskome, kao i u engleskome, pridjev za označavanje boje kože Indijanaca. Iako *crven* u *crvenim ljudima* (21a) ne govori mnogo o stvarnoj boji kože, govornici hrvatskoga jezika naučili su da je riječ o boji kože koja je crvenija od njihove te, vjerojatno, od one Afrikanaca i Azijaca (usp. Steinvall 2002: 125).³⁴ Također, u kontekstu rase uočava se i upotreba supstantiviziranoga pridjeva. U primjeru (21b) *crveni* su primjer referencijalne metonimije DIO ZA CJELINU – ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU. Budući da boja ljudske kože stoji za ljude, primarna domena na koju se riječ za boju odnosi nije domena boje, već domena ljudi.

(21a) Tako je bilo i tijekom Američkog rata za nezavisnost koji je prvo podijelio bijele ljude, potom **crvene ljude**, a ništa bolje nije bilo ni s crnim ljudima.

(21b) U Americi se mnogo ne vole crni sa bijelima i **crvenima**.

Metonimija DIO ZA CJELINU razvidna je i u primjeru (22). Međutim u imeničkoj sintagmi *crvene beretke* svojstvo čega nije isključivo riječ za boju, već je to i imenica *beretke*. Sukladno tomu riječ je o egzocentričnome tipu konstrukcije u kojemu se metonimijski proces ne uočava u samoj riječi za boju, nego čitava sintagma metonimijski stoji za ljude prepoznatljive po nošenju crvenih beretki.³⁵

(22) Ratni put Pauka – **crvenih beretki**.

U domeni politike nadalje riječ za ‘crveno’ označava socijalističke ili komunističke ideologije, odnosno lijeve političke orijentacije. Da je crvena boja vrlo istaknuto svojstvo u domeni lijevih ideologija pokazuju i brojne imeničke sintagme u kojima se konkretno svojstvo [crven] metonimijski upotrebljava za referiranje na *crvene* (socijalističke, socijaldemokratske, komunističke) *stranke*.³⁶ Naprimjer u sintagmama *crvena vlast* (23a),

³⁴ Da se upotreba i značenja riječi za boje uvelike razlikuju od jezika do jezika, od kulture do kulture, dobro pokazuje primjer u jeziku sjevernoga dijela Kameruna – Ngamambo u kojemu riječ za ‘crveno’ služi za klasifikaciju Europljana, a ne Indijanaca (usp. Steinvall 2002: 126). Taj podatak jasno nam govori da se boja kože Europljana može zvati i *crvenom* i *bijelom*.

³⁵ Konkretno, u primjeru (22) *crvene beretke* članovi su 4. gardijske brigade Hrvatske vojske „Pauci“.

³⁶ Kada je riječ o *crvenoj* stranci, u Hrvatskoj se uglavnom misli na Socijaldemokratsku partiju, socijaldemokratsku stranku. U tom smislu riječ je o metonimiji ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA

crveno stado (23b)³⁷, *crvena koalicija* (23c)³⁸ uočava se figurativna uporaba pridjeva *crven*, metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU u kojoj svojstvo [crven] stoji za stranku. *Vlast* u primjeru (23a) tako se odnosi na vlast *crvene stranke*, *koalicija* u primjeru (23c) na koaliciju *crvenih stranki*. U primjeru (24) s druge strane poimeničeni pridjev stoji za članove socijalističke stranke, socijaliste.

- (23a) Došla je nova Kukuriku koalicija na vlast. Uspostavljeno je jedinstvo **crvene vlasti** i ono što su prije dvije godine govorili u Srbu, danas dvije godine kasnije, još se agresivnije provodi u život.
- (23b) Srećom, i među **crvenim stadom** osjećaju se prvi znaci buđenja razuma i javnog otpora čobanima.
- (23c) **Crvena koalicija** za Crkvu daje i više nego što se davalo do sada, a sve zato da joj se ne zamjeri i da dobije njezin blagoslov.
- (24) Skušili su ljudi, osjetili isto, nije za vas **crvene** vladajuće misto.

Istaknutost crvene boje u domeni lijevih ideologija uočava se i u političkim okolnostima iz prošlosti. *Crvena armija* (engl. *Red Army*) (25) odnosi se na armiju Sovjetskoga Saveza (karakterističnoga po komunističkome režimu), uspostavljenu nakon Revolucije 1917. godine (ODO: s. v. *Red Army*).

- (25) Posljednja knjiga izašla mu je 2006., o bijegu Njemaca pred **Crvenom armijom** u ratnoj zimi 1945.

Česte negativne konotacije vezane uz sve ‘crveno’, ‘komunističko’, osim u primjerima (23a)–(24), posebno dolaze do izražaja u primjeru (26) gdje je u sintagmi *crvena opasnost* (engl. *red peril*) riječ o „opasnosti“ od socijalizma, komunizma u Hrvatskoj. U tom smislu pridjev *crven* metonimijski stoji za politiku lijeve stranke (ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU).³⁹

ISTAKNUTO APSTRAKTNOST SVOJSTVO – svojstvo [crven] stoji za svojstvo [socijaldemokratski], a takvu metonimiju Molnar (2013: 372) specificira u domeni politike te govori o metonimiji BOJA ZA IDEOLOGIJU.

³⁷ Za potpunu značenjsku analizu sintagme valja naglasiti i metaforičnost imenice *stado*.

³⁸ Sintagma u rečenici (23c) odnosi se samo na neke članove *crvene koalicije* pa je ona primjer metonimije CJELINA ZA DIO – KATEGORIJA ZA ČLANOVE KATEGORIJE (usp. Radden – Kövecses 1999: 34).

³⁹ Kao i u slučaju *Crvene armije*, podrijetlo sintagme seže u razdoblje političke i vojne prijetnje Sovjetskoga Saveza (ODO: s. v. *red peril*).

- (26) Bilo je pokušaja plašenja birača da Hrvatskoj prijete **crvena opasnost**.

Nadalje na pridjev *crven* nailazi se u dobro poznatome nazivu za humanitarnu organizaciju za pružanje pomoći u ratu i miru, *Crveni križ* (27) (Anić 2003: s. v. *crven*). Molnar (2013: 369) ističe da, sukladno podrijetlu, *crven* u toj sintagmi metonimijski stoji za prolivenu krv ranjenih vojnika u bitci kod Solferina 1859. godine. Budući da je simbol organizacije ni više ni manje nego crveni križ na bijeloj podlozi, čini se vjerojatnijim da je ime organizacije nastalo prema njezinu simbolu koji zbog asocijacija na krv podrazumijeva crvenu boju križa.

- (27) Kako je agresija na Hrvatsku počela u njenom istočnom dijelu koji graniči sa Srbijom, najveći broj prognanika (preko 30.000) pojavio se u gradu Osijeku u kojem su našli privremeni smještaj u organizaciji gradskih vlasti i **Crvenog križa**.

Crven kao poimeničeni pridjev ne funkcionira samo u domeni rase i politike, već se na njega nailazi i u domeni sporta. U primjeru (28) iz samoga se konteksta iščitava da su *crveni* igrači nogometnoga kluba Standard, a figurativna se uporaba riječi za boju sastoji u metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU – crvena boja dresa igrača stoji za igrače Standarda.

- (28) Uvjeravaju nas da su napadi **crvenih** najosmišljeniji upravo kada veznim redom ravna trojac Witsel – Fellaini – Defour. Oni su, naime, činili kralježnicu šampionske momčadi Standarda.

4.1.5. POZITIVNO

Kao što je već rečeno u potpoglavlju 4.1.2, crvena boja nerijetko funkcionira kao boja koja indicira ‘pozornost’ pa time i ‘važnost’. Samim time pridjev se *crven* može pronaći i u određenim pozitivnim kontekstima. *Crveni tepih* (engl. *red carpet*) (29) rasprostire se na pod kako bi po njemu, po dolasku na neki važni događaj, hodali ugledni posjetitelji (ODO: s. v. *red carpet*), a crvena boja tepiha simbolički označava važnost događaja i osoba koje su mu nazočne. Upravo zbog toga čini se da je u primjeru (29) čitava sintagma primjer metonimije DIO DOGAĐAJA ZA DOGAĐAJ. Iako događaj sam po sebi uključuje *crveni tepih*, on „istovremeno nije neophodan i danas se metaforički može odnositi na bilo koju svečanu prigodu, s njim ili bez njega“ (Molnar 2013: 375).

- (29) Od fotografkinje Mare Bratoš baš uvijek dobijete ono što očekujete – ljupkost. Takva je bila i ovoga puta kada je na **crvenom tepihu** zablistala u lijepoj bijeloj haljinici.

Semantički dokaz da crvena boja označava što važno jest značenje pridjeva *crven* u frazemu *crvena nit* ‘glavna misao’ (30). Opašić – Spicijarić (2010: 123) navode da je riječ o frazemu u kojemu je crvena boja važna kao vizualna sastavnica te da zajedno sa svojom simbolikom djeluje na izgradnju frazeološka značenja. Točnije, riječ je o figurativnoj uporabi pridjeva za boju, o metonimiji ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO – svojstvo [crven] stoji za svojstvo [glavni].⁴⁰

- (30) **Crvena nit** romana je kompleks ženske želje, čežnje za neobičnim, egzotičnim doživljajima, što je samo drugo ime za čežnju za nedostižnim koje junakinja pokušava ostvariti kroz odnos s muškarcima.

Značenje pridjeva *crven* u *crvenom tepihu* i *crvenoj niti* tako se uklapa u zaključak A. Verosub (1994) da ujedinijuća ideja koja određuje značenje crvene boje jest VAŽNE STVARI SU CRVENE te da ona funkcionira i na semantičkoj (npr. *crvena nit*) i na semiotičkoj razini (npr. *crveni tepih*) (usp. i Gieroń-Czepczor 2010: 38).

4.1.6. NEGATIVNO

Unutar semantičke skupine NEGATIVNO pridjev je *crven* sastavnica sintagma s metaforičkim značenjem. Naime riječ je o sintagmama koje se prenose iz domena u kojima funkcioniraju kao znakovi u druge, apstraktne domene. Jedan je od primjera za to *crveni karton*. Dok u domeni sporta funkcionira kao znak igraču da napusti teren (v. poglavlje 4.1.2, primjer 14), figurativni *crveni karton* (31) metaforički se *pokazuje* nekomu tko se pokazao lošim te mu se na taj način daje do znanja neodobrovanje njegovih postupaka (usp. Gieroń-Czepczor 2010: 36).

- (31) Prosvjed su organizirali oporbeni socijalisti pod nazivom „**Crveni karton** za vladu“.

Nadalje *crvena lampica* (32), što je povezano s *crvenim svjetlom* na semaforu kao prometnim znakom za ‘zaustavljanje’, „imaginaran je signal upozorenja koji se aktivira ljudskom intuicijom kada se čovjek suočava s opasnošću“ (*op. cit.*: 34).

⁴⁰ Glava frazema (*nit*) metaforičkoga je značenja.

- (32) Kod nas nije do kraja upaljena **crvena lampica**, ali ona se pali kada pogledate projekciju daljnjeg zaduživanja.

Slično značenje ‘upozorenja’ ima i uporaba sintagme *crvena linija*. U doslovnome značenju crvena bi boja linije označavala liniju, granicu koja se ne smije prijeći. Metaforički, *crvena linija* (33), često *tanka crvena linija*, označava „granice između onoga što se smatra ispravnim, moralnim, i onoga što je sramotno ili opasno“ (*op. cit.*: 35). Konačno, otuda i negativne asocijacije koje frazem aktivira.

- (33) Što ako ga mogu razumijeti samo oni koji su prešli kao i on tu **tanku crvenu liniju** emocionalne spoznaje?

4.1.7. USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA

Usporedba s onim što Wierzbicka (1996: 316) naziva prototipno ‘crvenim’, usporedba s *krvi* (34), što je i eksplicitno naznačeno primarnim značenjem u leksikografskoj definiciji pridjeva *crven* (Anić 2003: s. v. *crven*), koristi se kada se želi opisati crvena boja nekoga predmeta (usp. Opašić – Spicijarić 2010: 124).⁴¹

- (34) Bijela kao mlijeko, **crvena kao krv**. Sve ima svoju boju.

Osim toga crvena se boja čega uspoređuje s *paprikom* (35), *paradajzom* (36), *makovim cvijetom* (37), *rakom* (38). Ono što je tim primjerima zajedničko činjenica je da se s biljkama i životinjama uspoređuje upravo boja ljudske kože. Točnije, u primjerima (35)–(37) riječ je o boji kože lica čije je ‘crvenilo’ odraz ljutnje (35)–(36) ili stida (37), a u primjeru (38) o boji kože tijela kao posljedici pretjerana izlaganja suncu.⁴²

- (35) Bila je ljuta kao ris i **crvena kao paprika**.

- (36) G. G. je urlao po redakciji **crven kao paradajz**, obilno se nalijevajući votkom da sve to izdrži.

⁴¹ Opašić – Spicijarić (2010: 124) navode da se za opisivanje boje nekog predmeta osim *krvi* upotrebljava i *makov cvijet*, što je također eksplicitno navedeno u primarnome značenju pridjeva *crven* (Anić 2003: s. v. *crven*). Osim za opisivanje boje predmeta, *mak* se koristi i za iskazivanje boje lica kao posljedice stida (vidi dalje u tekstu primjer 37).

⁴² O odnosu ljutnje, bijesa, sunca i crvene boje lica vidi i poglavlje 4.1.3, primjere (19a)–(19c).

- (37) Naneta, **crvena kao makov cvijet**, buljila je u tanjur preda se – tobože zastrašena i postidena, ali, lovila je svaku riječ.
- (38) Zato nije ni čudo da smo se s otoka vratili **crveni kao rak**.

4.2. Žut

Za razliku od crvene koja tipično nije ni svijetla ni tamna, žuta se boja smatra svijetlom bojom (usp. Wierzbicka 1996: 317). Upravo zato formula je za ‘žuto’:

X is yellow. =
 when one sees things like *X* one can think of the sun
 at some times people can see many things
 when one sees things like *X* one can think of this. (*op. cit.*)

Za razliku od A. Wierzbicka koja prototipno žutim navodi sunce, u Anića je (2003: s. v. *žût*) *žut* onaj ‘koji je boje voska, limuna, cvijeta maslačka, ljutića, sumpora, zlata’.

Iako je žuta boja generalno „najtoplija, najekspanzivnija i najsajnija boja, koju je teško *ugasiti*“, iako „prenosi mladost, snagu, božansku vječnost“ (Chevalier – Gheerbrant 1994: s. v. *žuto*), u analizi značenja pridjev *žut* pokazat će se da ta boja vrlo često za sobom vuče negativne konotacije, bilo u skupinama LJUDSKO TIJELO, BOLESTI; POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI bilo u skupini NEGATIVNO.

U korpusu se pojavljuje 62 580 pojava s leksomom *žut*.

4.2.1. PRIRODNI ENTITETI

Klasificirajuća funkcija pridjeva za boju uočava se, iako u manjoj mjeri, i onda kada je riječ o pridjevu *žut* unutar sintagma, kolokacija koje pripadaju skupini PRIRODNIH ENTITETA. Pridjev u sintagmama *žuta lavanda* (1), *žuti div* (2), *žuti istarski oštrodlaki gonič* (3) omogućava razlikovanje vrsta *lavande*, *divova* (zvijezda), *istarskih oštrodlakih goniča*.

- (1) **Žuta lavanda** ima vrhove cvjetova izrazito žute boje. Listovi su joj također žućkasto-zelene boje, a raste više u visinu.
- (2) **Žuti divovi** ili superdivovi – sjaj im se mijenja zbog periodične promjene obujma.
- (3) **Žuti istarski oštrodlaki gonič** pas je pšenično-žute ili crvenkasto-žute boje, oštre dlake po glavi i po tijelu.

Za razliku od pridjeva *crven*, koji se unutar sintagma iz skupine PRIRODNI ENTITETI nerijetko upotrebljava izvan svojih značenjskih granica te tako ne označava nešto što je na prvi pogled ‘crveno’ (usp. poglavlje 4.1.1, npr. primjer 1), pridjev *žut* u sintagmama iz skupine PRIRODNIH ENTITETA bliže je onomu za što se može tvrditi da je ‘žuto’.

4.2.2. ARTEFAKTI

Osim što može biti *od kamilice, metvice, kadulje* popularni topli napitak može biti i *žut*. *Žuti čaj* (4), pa onda i *zeleni, bijeli i crni čaj* vrste su čajeva koji se ne razlikuju isključivo po boji, već po načinu pripreme i sastojcima. S obzirom na to pridjev *žut* (uz *zelen, bijel i crn*) u sintagmi s imenicom *čaj* primarno nema deskriptivnu ulogu, ulogu opisivanja boje *čaja*, već je ponovno riječ o klasificirajućoj funkciji pridjeva za boju.

- (4) Čajevi od kamilice, paprene metvice, matičnjaka, kadulje, čička, đumbira, jasmína, šipka i lavande te zeleni, **žuti** i sve popularniji bijeli **čaj** čiste organizam i kožu, ubrzavaju metabolizam i tako utječu na našu ljepotu. Bitno ih je samo pravilno pripremiti i konzumirati.

Kao i crvena žuta je boja također vrlo istaknuta u prometnome znakovlju. Kao dio svjetlosne signalizacije *žuto svjetlo* (5) na semaforu znak je za skoro uključivanje *crvenoga svjetla* (v. poglavlje 4.1.2, primjer 13), znaka za zaustavljanje, ili za skoro uključivanje *zelenoga svjetla* (v. poglavlje 4.4.2, primjer 10), znaka za polazak. Isto tako žuta je u prometu boja *trake* (6) koja je znak za zabranjeno parkiranje.

- (5) Žene kao najčešći prekršaj navode prolazak kroz **žuto svjetlo** na semaforu (njih 17 %), što čine češće nego muškarci (10 %).
- (6) Zbog ove izmjene ukinut će se parkiranje vozila uz rubove Ulice dr. Ante Starčevića na mjestima gdje je potrebno ucrtati **žutu traku**.

Osim u prometu žuta je boja s crvenom (usp. poglavlje 4.1.2, primjer 14) prisutna i u domeni sporta gdje su *žuti kartoni* (7) ‘sudački znak za izricanje javne opomene igračima, trenerima u nogometu, rukometu, odbojci i dr.’ (Anić 2003: s. v. *žut*).⁴³ U označavanju razine opasnosti nadalje odnosi se na znak za potencijalnu opasnost te slijedi crvenu i narančastu (8).

⁴³ O metaforičkoj uporabi sintagme *žuti karton* vidi poglavlje 4.2.6.

- (7) Ako je suditi po ovome, izgleda da će Štimac, ali i budući izbornici morati povesti računa o tome da Ćorluka i Modrić ne dobivaju u tandemu **žute kartone**.
- (8) Crvena boja naznačuje najveću opasnost od ekstremnih vremenskih prilika koje su vjerojatne i koje u mnogo slučajeva mogu ugrožavati život; narančasta znači manju opasnost od nevremena koje može uzrokovati oštećenja i nesreće; **žuta** potencijalnu **opasnost** na vrijeme koje vjerojatno neće biti ekstremno, ali je nužna pozornost; dok zelena boja znači da se opasno vrijeme ne očekuje.

Naposljetku u skupini ARTEFAKTI zanimljiv je primjer kolokacije *žuta knjižica* uz koju je u rječničkoj definiciji navedena povijesna odrednica, a značenje joj je ‘iskaznica kojom prostitutka dokazuje da ima dozvolu za pružanje usluga i da obavlja redovne medicinske preglede’ (Anić 2003: s. v. *žut*). Međutim prema korpusnim podacima potvrde toga značenja nema, već ta sintagma upućuje na nešto drugo. Naime iz primjera iz korpusa (9) moguće je iščitati da kolokacija *žuta knjižica* zapravo metonimijski stoji za svojevrсно uvjerenje o cijepljenju koje mora imati osoba koja ulazi u određene afričke zemlje.⁴⁴

- (9) S obzirom da iz Mozambika ulazimo u Južnu Afriku, **žuta knjižica** će biti potrebna i za ulaz u Južnu Afriku.

4.2.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI

Žut, kao i *crven* (v. poglavlje 4.1.3, primjere 19a–19c), nerijetko je pridjev kojim opisujemo boju kože. Dok je crvena boja kože pretežno simptom ljutnje, visoke temperature tijela i pretjerana izlaganja suncu, žuta se boja kože (10a)–(10b) ili zuba (11) kod ljudi uvijek pojavljuje kao posljedica bolesti te je na taj način u domeni ljudskoga tijela uvijek percipirana kao što negativno ili odbojno. Uostalom, Milka Ivić (1995: 39) upravo žutu (ali i zelenu) boju lica naziva „nezdravom“ bojom.⁴⁵ U prilog toj činjenici posebno ide *žuta groznica* (12) – ‘teška tropska želučana bolest’ (Anić 2003: s. v. *žut*). Budući da su njezini najčešći simptomi *žutica* – ‘žutilo kože i sluznica’ (Anić 2003: s. v. *žutica*) te *groznica* – ‘stanje tijela koje drhti u povišenoj temperaturi’ (*op. cit.*: s. v. *gròznica*), naziv za bolest temelji se na metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU (svojstva [žut] i [visoka temperatura] kao simptomi bolesti stoje za bolest).

⁴⁴ O još jednome značenju *žute knjižice* vidi u poglavlju 4.2.6, primjer (21).

⁴⁵ S druge strane iako su „nezdravi“, *žuti* u frazemu *žuti žutuju rumeni putuju* (‘blijed i mršav čovjek otporniji je i dugovječniji od gojaznog’ (Anić 2003: s. v. *žut*) na kraju ipak bolje prolaze od onih „zdravih“, *rumenih*.

- (10a) Imat ćete bolje nokte, kožu, kosu i zube – bjeliji zubi te nokti i koža prstiju bez **žutih mrlja**.
- (10b) Tuži se da se po noći jako znoji, presvlači spavačicu ponekad i dva puta, malo joj je **žuta koža** lica.
- (11) A o **žutim zubima** da i ne pričamo...
- (12) Znanstvenici su proučili i brojne bolesti od kojih obolijevaju ljudi, poput malarije, borelioze i **žute groznice**, a njihovo širenje povezuju s klimatskim promjenama i globalnim zatopljavanjem.

4.2.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI

Svoje mjesto u imenovanju osnovnih ljudskih rasa po boji ima i žuta. *Žuti ljudi* (13) u hrvatskom se jeziku odnose na Kineze, Japance (ODO: s. v. *yellow*). Klasificirajuća funkcija pridjeva *žut* u primjeru (13) dovodi do metonimijskoga proširenja u sintagmi *žuta opasnost* (engl. *yellow peril*) u primjeru (14) (usp. i Steinvall 2002: 126), u značenju '»opasnost« od velikoga broja ljudi žute rase' (usp. Marković 2010: 260). Točnije, riječ je o metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU u kojoj *žuta* stoji za narode istočne Azije.

- (13) Pola milenija u ime religije istrebljivani su čitavi narodi i plemena crvenih, crnih i **žutih ljudi**.
- (14) Hladni rat, blokovska podijeljenost, **žuta opasnost** kada nastadoše Flemingovi romani čine se kao vrijeme već daleke Bondove mladosti.

Ista vrsta metonimije, u kojoj istaknuto svojstvo [žut] stoji za određenu kategoriju koja se ističe tim svojstvom, uočava se i u primjeru (15) u kojemu svojstvo [žut], morfološki iskazano u obliku supstantiviziranoga pridjeva, stoji za kategoriju. U primjeru (15) međutim metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU dio je zanimljiva frazema razgovornoga jezika – *najebrati k'o žuti*, što znači 'jako nagrabusiti'. Tko su *žuti* (ili tko je *žuti*) u frazemu pitanje je za sebe. Iako prepuna pučke etimologije, internetska stranica *Vukajlija*, svojevrstni rječnik žargona i idioma, donosi dva uvjerljivija objašnjenja. Prvo, *žuti* se odnose na Japance (*žute ljude*) za vrijeme Drugoga svjetskog rata kada SAD baca atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki. Drugo, *žuti* je *žuti mačak* kao pandan *volu u kupusu* u frazemu *tući (mlatiti) kao vola u kupusu* ('nemilice tući' (Anić 2003: s. v. *vól*).⁴⁶

- (15) Uđeš u avanturu i najebeš k'o žuti.

⁴⁶ Usp. <http://vukajlija.com/kao-zuti>.

Produktivnost referencijalne metonimije ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU razvidno je i u uporabi pridjeva *žut* u domeni sporta. U primjeru (16) pridjevom *žut* tako se referira na igrače u žutim dresovima.

- (16) Htjeli su da potpišem i za njih, uvjeravali su me da ću zaigrati za **žute** ako stavim potpis na pristupnicu.

Sintagma *žuta kuća* (17) u značenju ‘duševna bolnica’ (Anić 2003: s. v. *žût*) primjer je u kojemu se figurativna uporaba leksema za boju očituje u drugoj vrsti metonimije – ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNOST SVOJSTVO. Ako je za vjerovati korpusnomu citatu prema kojemu su se zidovi umobolnica bojili žutom bojom, konkretno svojstvo [žut] jedno je od njezinih svojstava. Sukladno tomu, ali i samomu značenju sintagme (‘duševna bolnica’), čini se da svojstvo [žut] stoji za apstraktno svojstvo poput [duševno obolio] ili [lud]. Budući da je originalna motivacija za nastanak toga figurativnog značenja generalno netransparentna među govornicima hrvatskoga jezika, sintagma *žuta kuća* zapravo je frazem koji usvajamo u cjelini, odvojeno od značenja riječi za boju.

- (17) Sinonim za tamošnju umobolnicu bio je izraz **žuta kuća**, no pogrešno je shvaćanje da se to odnosi samo na nju. Naime, u 19. stoljeću, kad se psihijatrija razvijala kao medicinska znanost, smatralo se da žuta boja djeluje umirujuće na pacijente pa su unutrašnji zidovi bojani tom bojom.

4.2.5. POZITIVNO

U semantičkoj skupini POZITIVNO na pridjev *žut* nailazimo tek u *žutoj majici* (18a–18b), ‘pobjedničkoj odjeći u biciklističkim trkama’ (Anić 2003: s. v. *žût*). U primjeru (18a) sintagma *žuta majica* funkcionira kao dio veće cjeline – *obući žutu majicu*, što zapravo znači ‘pobijediti’. Oblačenje žute majice stoga je svojevrsni poddogađaj, događaj koji prethodi samom činu pobjeđivanja, pa iskaz *obući žutu majicu* metonimijski stoji za pobjeđivanje.⁴⁷ Metonimija DIO ZA CJELINU vidljiva je i u primjeru (18b) gdje *žuta majica* (kao pobjednička odjeća) stoji za pobjednika. Osim toga sudeći prema kontekstu u (18b), uporaba se sintagme

⁴⁷ Riječ je o metonimiji PODDOGAĐAJ ZA DOGAĐAJ (usp. Radden – Kövecses 1999: 32–33).

unutar domene sporta proširila i u domenu nogometa, pa je u tom smislu moguće govoriti i o svojevrsnoj generalizaciji.⁴⁸

- (18a) Po očekivanju, najzahtjevnija je dionica, zbog izuzetno naporne konfiguracije s usponima i naglim spustovima, odlučena tek na „kockicama“ pred labinskim starim gradom gdje je britanski reprezentativac zadnjim atomima snage dostigao nekoliko metara prednosti pred Francuzom Damienom Touzeom i obukao žutu majicu.
- (18b) Od nekih poznatijih nagrada u nas postoji samo „**žuta majica**“ Sportskih novosti, tradicionalni izbor najboljeg igrača i najbolje postave kola, ali to nije službena nagrada organizatora natjecanja, nego sportskog lista koji natjecanje prati.

4.2.6. NEGATIVNO

Kao što je to u slučaju *crvenoga kartona* (v. poglavlje 4.1.6, primjer 31), i *žuti karton* pojavljuje se ne samo u domeni sporta nego i u domeni svakodnevnoga života. Figurativni *žuti karton* (19) stoga se metaforički može *pokazati* ili *dati* nekomu tko je u čemu pretjerao te ga se zbog toga upozorava.

- (19) Moj se dragi nešto na me ljuti, sinoć sam mu dala **karton žuti**.

Pomalo negativne konotacije konstrukcija s pridjevom *žut* očituju se i u sintagmi *žuta minuta* (20) u značenju ‘trenutak neuračunljivosti’ (usp. Marković 2010: 260). U pokušaju pojašnjavanja figurativnoga značenja pridjeva *žut* stoga bi s jedne strane moglo pomoći značenje same sintagme, a s druge strane figurativno značenje pridjeva *žut* u sintagmi *žuta kuća* u kojoj konkretno svojstvo [žut] stoji za apstraktno svojstvo [lud] (v. poglavlje 4.2.4, primjer 17). Dakle s obzirom na značenje ‘trenutak neuračunljivosti’ moguće je pretpostaviti da je pridjev u sintagmi *žuta minuta* metonimija ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO. Dakle osim značenja ‘trenutak neuračunljivosti’, može se izdvojiti još jedna parafraza sintagme *žuta minuta*, a to je upravo ‘luda minuta’. Sukladno tomu može se, između ostaloga, objasniti i frazemska konstrukcija *imati žutu knjižicu* (21) značenja ‘biti psihički bolestan, boraviti u duševnoj bolnici’.

- (20) Podnosimo se dok ju ne primi **žuta minuta** i postane grozna, a tad se pokupim doma.

⁴⁸ O mehanizmu generalizacije vidi u Raffaelli (2009: 164–165).

- (21) Zašto onda **imaš žutu knjižicu** kad si OK? Ili su možda i tvoji psihijatri ljudi pa i njima trebaju tablete.

Konačno, primjeri u rečenicama (22a)–(22d) još su jedan slučaj individualnoga primjera povezivanja konkretnoga svojstva s onim apstraktnim. *Žuti tisak (štampa)* (engl. *yellow journalism*) jesu ‘novine koje se bave privatnim životom poznatih ljudi i ugađaju lošem ukusu’ (Anić 2003: s. v. *žut*). U ODO (s. v. *yellow journalism*) navedeno je podrijetlo sintagme:

1895: from the appearance in an issue of the "New York World" of a cartoon in which a child in a yellow dress (The Yellow Kid) was the central figure. The color printing was an experiment designed to attract customers.

Sukladno tomu izgleda da konkretno svojstvo [žut] u navedenoj sintagmi stoji za apstraktno svojstvo [beskrupulozan] ili [senzacionalan] kao i u engleskome (usp. Steinvall 2002: 205–206). Pridjev *žut* u tom se figurativnom značenju temeljenom dakle na metonimiji ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO proširio i na ostale pojavnosti unutar domene novinarstva, pa osim sintagma *žuti tisak* (21a) i *žuta štampa* (21b) imamo i sintagme *žuto društvo* (21c), *žute stranice* (21d).

- (22a) Živi kao pijavica po **žutom tisku**, a za život zarađuje oblačeći rvacke poluzvjezdice.
(22b) Koliko je u Tomasa zaljubljena vidi se po fotografijama, a koje krase našu **žutu štampu**.
(22c) Kako se radi o uglednim novinama čija je naklada oko 400 tisuća primjeraka i u kojima je Hrvatska u niz navrata u reportažama i osvrtima u turističkom pogledu dobivala vrlo pozitivne ocjene, nikome nije jasno što se to odjednom dogodilo da smo se našli u „**žutom društvu**“.
(22d) Možda se tada monarhija kao takva previše našla na **žutim stranicama** tabloida pa je mjestimično cijela priča djelovala možda i previše jeftino i nedostojno (ipak) jedne monarhije.

4.2.7. USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA

U semantičkoj skupini USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA žuta se boja ponajprije koristi u usporedbi ljudske boje lica s bojom voska (23). U hrvatskom je naime riječ o frazemu u kojem se opisuje nezdrava, bolesna, žuta boja lica (usp. Opašić – Spicijarić 2010: 132). U primjeru (24) pridjev *žut* ima figurativno značenje. S obzirom na kontekst uočava se povezanost konkretnoga svojstva [žut] s domenom novinarstva u kojoj on

metonimijski stoji za apstraktno svojstvo [beskrupulozan], [senzacionalan] (usp. poglavlje 4.2.6, primjere 22a–22d). Sukladno konstataciji A. Wierzbicke (1996: 317) o prototipno žutom, nije neobično da je u zanimljivom frazemu ostvarena upravo usporedba sa suncem, čime se dodatno naglašava senzacionalnost vijesti koje prenosi televizijska kuća – ona je izrazito beskrupulozna i senzacionalna u prenošenju sadržaja.

- (23) Mršava kao svijeća, **žuta kao vosak**, imala je šiljast, pri kraju zavinut nos poput šljive protegllice, a vrh nosa dlakavu bradavicu.
- (24) Tako je Nova TV odlučila i dalje biti „**žuta kao sunce**“.

4.3. *Plav*

Plav je u svom primarnom značenju onaj ‘koji je boje čistoga neba (jedne od osnovnih boja spektra)’ (usp. Anić 2003: s. v. *plāv*). Sukladno tomu i prototipni je referent A. Wierzbicke (1996: 309–310), između ostaloga, *nebo*:

X is blue. =
at some times people can see the sun above them in the sky
when one sees things like *X* one can think of the sky at these times

I dok u Anićevoj definiciji nedostaje tek referencija na *vodu*, *more*, ipak se pod sekundarno navedenim značenjem pojavljuje nešto specifično za hrvatski – *plav* je još i ‘svijetložut, žućkast (o kosi)’ (Anić 2003: s. v. *plāv*).⁴⁹

Zanimljivo, pridjev *plav*, sudeći prema analizi kontekstâ, svojim značenjima ili kao sastavnica kolokacija i frazema ne polučuje pozitivne konotacije. Sukladno tomu na njega se neće nailaziti u semantičkoj skupini POZITIVNO.

Leksem *plav* u korpusu se pojavljuje 95 970 puta.

⁴⁹ Zašto danas kosu zovemo plavom te zašto su nam svijetloputi ljudi plavi ljudi, objašnjava etimološki podatak da je pridjev *plav* u praslavenskome prvenstveno označavao ‘blijedo, bijelo, žućkasto, bjeličasto sivkasto’ (usp. Ivić 1995: 59–86). Dakle nekad denotativno značenje pridjeva *plav* danas je ostalo samo u tragovima, ograničeno na iskazivanje boje kose i ljudske puti. Pod kojim je to uvjetima pridjev *plav* odjednom postao temeljni pridjev za označavanje plave boje, pitanje je za sebe i u ovom se radu neće razmatrati.

4.3.1. PRIRODNI ENTITETI

Sintagme unutar semantičke skupine PRIRODNIH ENTITETA u kojima pridjev *plav* ima klasificirajuću funkciju jesu, primjerice, *plava riba* (1) i *plavi divovi* (2). Kada je riječ o *plavoj ribi* (1) ponovno valja ukazati na u jeziku vrlo istaknuto uspostavljanje razlike između ‘tamnoga’ i ‘svijetloga’.⁵⁰ Naime iz samoga je konteksta kolokacije u primjeru (1) vidljivo da unutar kategorije ribe postoje dvije osnovne vrste riba, dvije temeljne podjele – na *plavu* i *bijelu ribu*. I dok se prve odlikuju plavom bojom hrpta, druge su svjetlije. Potonje, iako nisu bijele boje, zovu se *bijelima*, čime je u konačnici uspostavljena raščlamba na ‘tamno’ i ‘svijetlo’. Naposljetku klasificirajuću funkciju pridjev *plav* ima i u kolokaciji *plavi divovi* (2) te zajedno s pridjevima *crven* (v. poglavlje 4.1.1, primjer 6) i *žut* (v. poglavlje 4.2.1, primjer 2) služi za označavanje različitih vrsta *divova* (zvijezda).

- (1) Osim u **plavoj ribi**, ima ih i u bijeloj (doduše, u nešto manjoj količini), svježem zelenom i ostalom povrću jarkih boja, maslinovu ulju, svježem voću, čaši vina, čak i pačjoj i guščjoj jetri.
- (2) To ne omogućavaju ni **plavi divovi** jer prebrzo izgore, a ni crveni patuljci jer preslabo emitiraju.

4.3.2. ARTEFAKTI

Klasificirajuću funkciju u skupini ARTEFAKATA pridjev *plav* ponajprije ima u sintagmi *plava zona* (3), u kojoj pridjev *plav* ukazuje na vrstu parkirališne gradske zone, te u sintagmi *plava staza* (4), označavajući po strmini treću po redu vrstu skijaške staze, nakon *crvene* (v. poglavlje 4.1.2, primjer 18) i *crne*.

- (3) Tako će u skladu s predlagateljem **plava zona** obuhvatiti prostor obale kneza Branimira.
- (4) Skijališta raspolažu s ukupno 40 km staza, od čega je 11.7 km **plavih**, 21.7 km crvenih i 6.6 km crnih.

Nadalje sintagma *plava tehnologija* (5) primjer je novije sintagme koja se pojavila s razvitkom moderne tehnologije. Riječ je, zapravo, o takozvanoj tehnologiji *Blue-ray* koja podrazumijeva plavi laserski snop pri čitanju diskova te stoji u opreci s DVD-ovima i CD-

⁵⁰ O razdiobi na ‘svijetlo’ i ‘tamno’ vidi više u poglavlju 3.

ovima koji koriste crveni laser.⁵¹ Iako se za postojanje sintagme *crvena tehnologija* u korpusu ne pronalazi dokaza, nije nemoguće pretpostaviti da ona potencijalno postoji ili da može biti skovana. U tom bi se smislu govorilo o dvjema vrstama tehnologija – jednoj temeljenoj na plavome laseru, drugoj temeljenoj na crvenome laseru. Ono što je svakako jasno činjenica je da pridjev *plav* u sintagmi *plava tehnologija* (5) osim klasificirajuće funkcije ima i figurativno značenje temeljeno na metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU gdje dakle svojstvo [plav] stoji za plavi laser.

- (5) Iako su mnogi nakon povlačenja DVD-a smatrali da će početi velika prodaja nove **plave tehnologije**, do toga ipak nije došlo.

4.3.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI

U domeni ljudskoga tijela i plava boja zauzima svoje mjesto. Osim što služi za referiranje na boju očiju (6), pridjev *plav* koristi se i za označavanje boje kose (7). *Plava kosica* (7) međutim nije *kosica* čija je boja u okviru spektra između zelene i ljubičaste, već je riječ o boji nalik boji zrelog žita ili slame (usp. Ivić 1995: 24). U domeni boje kose pridjev *plav* dakle ima značenje ‘svijetložut, žućkast’ (Anić 2003: s. v. *plāv*) te zajedno s pridjevima poput *crn*, *smeđ*, *crven* supostoji u označavanju boje kose.

- (6) Imao je predivne **plave oči** i prekrasne guste trepavice.
 (7) Imao je šest godina, **plavu kosicu** počesljanu na stranu, malo kvrgava, dječaćka koljena i vedri osmijeh.

U poglavlju 4.1.3. (v. primjer 19b) pokazalo se da je crvena boja kože nerijetko posljedica pretjerana izlaganja hladnoći. Na podatak o tome da posljedica hladnoće s druge strane može biti i plava boja kože ukazuju *plavi prsti* u primjeru (8). Najzad, ponovno je riječ o metonimiji POSLJEDICA ZA UZROK.

- (8) U tim trenucima nije ti ni najmanje bitno dal ležiš u blatu ili ti sige vise iz nosa, a **prsti su plavi** i ne znaš jel stišćeš pravi gumb na fotiću.

⁵¹ V. <http://www.emuskarac.com/tehnologija/bluray>

4.3.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI

Iako se na prvi pogled čini da bi primjer *plavoga čovjeka* (9) trebalo svrstati u poglavlje 4.3.3, oprezniji uvid u značenje nalaže da bi on svoje mjesto ipak trebao imati u domeni rase, tj. rasnih tipova. Naime Ivić (1995: 24) iznosi sljedeće:

Biti *plav*, u prototipskom smislu upotrebe ovoga izraza, znači, u stvari, biti *belac* sa raspoznajnim odlikama *severnjačkog tipa* (tj. one antropološke vrste kojoj su severni predeli Evrope postojbina), a to su ove odlike: kosa vrlo svetle (uglavnom žućkaste) nijanse, ten najnižeg (beličasto-ružičastog) kolorita, oči takođe nejsvetlije moguće boje (plave, zelenkaste, sivkasto-plave).

Na temelju navedenoga, obrazlaže dalje Ivić (1995: 24), pridjev *plav* nema samo dva spomenuta značenja (v. poglavlja 4.3. i 4.3.3), već ima i treće – označava „kolorističku specifičnost celokupnog izgleda koja je svojstvena ljudima sa severa Evrope.“

- (9) Visoki **plavi čovjek** se predstavio.

Suprotno pridjevu *crven* nadalje leksem za ‘plavo’ u domeni hrvatske politike označava desnu političku orijentaciju. U primjeru (10) tako uočavamo sintagmu *plavi rvati* koja se odnosi na sve one Hrvate čije se političko opredjeljenje može nazvati konzervativnim. U tom se primjeru stoga uočava metonimija ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO u kojoj svojstvo [plav] stoji za svojstvo [konzervativan].⁵²

- (10) A da ne govorin o tomu kako su se dobro potkožili svih ovih godina nakon ča su **plavi rvati** upalili svitlo demokracije.

Zanimljiva figurativna uporaba pridjeva *plav* razvidna je i u primjerima (11)–(12). Anić (2003: s. v. *Hrvātskā*) navodi da je *plava Hrvatska* (11) ‘primorska, Hrvatska uz more (koja je upravljena na bogatstva mora i njegove komparativne prednosti u privredi i gospodarstvu)’, dok je *zelena Hrvatska* ‘Hrvatska panonskog bazena (koja je upravljena na bogatstva žitarica)’. Sukladno definicijama daje se naslutiti da svojstvo [plav] u primjeru (11) metonimijski stoji za primorski dio Hrvatske, što je motivirano asocijacijama na more.

⁵² Suprotno tomu valja napomenuti da je u američkoj politici plava boja znak liberalnih stranki, dok je upravo crvena boja raspoznajni znak konzervativne politike.

Suprotno tomu metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU u slučaju *zelene Hrvatske* (11) očituje se u svojstvu [zelen] koji stoji za kontinentalni dio Hrvatske. Slična se situacija nazire i u primjeru (12), ali, naravno, govorimo o različitim glavama sintagme, o različitim domenama – više nije riječ o Hrvatskoj, već o Istri.

- (11) Cilj festivala je spojiti zelenu i **plavu Hrvatsku** na jedan drugačiji način, kako bi se dala prilika svim jedinicama lokalne samouprave, turističkim zajednicama, malim i srednjim poduzetnicima, obrtnicima i OPG-ovima da izlože svoje proizvode i usluge direktno pred 20.000 turista
- (12) Sljedeća dva dana sudionici će odvoziti preko 800 kilometara Zelenom i **Plavom Istrom** i proći tri kvarnerska otoka.

Metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU očigledna je u figurativnoj uporabi pridjeva *plav* i onda kada je riječ o domeni sporta. Supstantivizirani pridjev *plavi* u primjerima (13a)–(13c) tako se odnosi na igrače u plavim dresovima, na igrače Dinama u kontekstu hrvatskoga nogometa.

- (13a) Puno puta su se **plavi** mučili sa velikanima, a sada imaju priliku protutnjati Mariborom i pokazati da su i oni postali velikani Europskog nogometa, jer bez obzira na to kako Dinamo trenutno izgleda, ne možemo mu osporiti njegove Europske uspjehe unazad dvije godine.
- (13b) Igor Bišćan za Sportske novosti otkrio je svoju stranu priče nakon što ga je Ante Čačić izbacio iz prve momčadi Dinama. Trener **plavih** iskusnog je stopera, po svom objašnjenju, suspendirao jer je glumio.
- (13c) Dakle i to je nešto šta bi maksimirskim **plavima** trebalo predstavljati vjetar u leđa.

Ista metonimija ogleda se nadalje u egzocentričnim konstrukcijama *plave kacige* (engl. *Blue Helmets*) (14) i *plavi kombinezoni*⁵³ (7). Što se tiče prve konstrukcije, ona metonimijski stoji za pripadnike UNPROFOR-a koji su raspoznatljivi po nošenju plavih kaciga. Brenko (2009: 63, *prema* Opašić – Spicijarić 2010: 126) navodi da je plava boja politički gledano boja mira te da simbolizira povezanost, suglasnost i dogovor. Konstrukcija *plavi kombinezoni* (15) s druge strane metonimijski stoji za ljude u plavim kombinezonima, a metaforički označava industrijske radnike (usp. Chielens 2007: 80).

- (14) Mislim da je nekima promaknuo detalj da se radi o nenaoružanim promatračima, stoga usporedbe s poznatim nam **plavim kacigama** ne stoje.

⁵³ U engleskom su jeziku to takozvani *plavi ovratnici* – engl. *blue-collar*.

- (15) Jesu li oni u biti kvazi-kulturna elita, koja ne podnosi smrad radničkih **plavih kombinezona**?

Plava krv u primjeru (16) vrlo je poznat frazem u značenju 'aristokratski rod' (Anić 2003: s. v. *plāv*). Fernando (1996: 35) ističe da je izvorno, u razdoblju od 8. do 15. stoljeća, izraz označavao plave vene španjolskih obitelji koje su se nazirale na njihovoj svijetloj koži, za razliku od Maura, tadašnjih vladara, od čije se tamne kože vene nisu zamjećivale. Povezanost sa starim španjolskim aristokratskim obiteljima danas se proširila te se frazem zapravo može odnositi na bilo koga tko se može „pohvaliti“ svojim aristokratskim rodom (usp. Chielens 2007: 80). Stoga nije nemoguće pretpostaviti i to da u frazemu *plava krv* (16) pridjev *plav* ima figurativno značenje koje se očituje u metonimiji ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO, gdje svojstvo [plav] stoji za svojstvo [aristokratski].⁵⁴

- (16) Možda u vašim venama ne teče **plava krv**, ali plava boja dat će vašem vjenčanju dašak luksuza dostojan kraljevskih dvorova.

4.3.5. NEGATIVNO

U skupini NEGATIVNO leksem *plav* ističe se kao sastavnica frazema *plava omotnica* (17) u značenju 'mito' (usp. Anić 2003: s. v. *kòvërta*), što ukazuje na svojevrsnu metonimiju DIO ZA CJELINU u kojoj čitava sintagma *plava omotnica*, kao ono u što se najčešće stavlja novac, stoji za mito. Opašić – Spicijarić (2010: 127) ističu da je riječ o frazemu užega nacionalnog karaktera, poznatom u hrvatskome i u drugim jezicima bivše Jugoslavije.

- (17) Na adresi Tvrtkova ulica 5 tražili su **plavu omotnicu** kako bi uopće zaprimili moju papirologiju.

4.3.6. USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA

Osim nezaobilaznih i vrlo frekventnih usporedbi s plavom bojom mora – u hrvatskome vrlo često i s plavom bojom Jadranskoga mora (18) te s nebom (19) postoji i poredbeni frazem *plav kao šljiva* (20). Osim što se boja šljive u njemu uspoređuje s licem osobe lošijega zdravlja (usp. i Opašić – Spicijarić 2010: 127), ona se može usporediti i s bojom kože općenito, koja je najčešće posljedica kakva udarca, pada ili bolesti (20).

⁵⁴ Imenica *krv*, naravno, ima preneseno značenje 'rod' (usp. i Anić 2003: s. v. *krv*).

- (18) Ne budite smiješni, plav je, **plav kao Jadransko more**.
 (19) Tada je najednom nestalo tame, izašlo je sunce, a iza jednog zavoja ugledao sam Jadran, **plav kao nebo**, proziran kao staklo, natrpan otocima.
 (20) (...) ali kako hodati na nozi koja je **plava kao šljiva**, puna rana i koja boli?

4.4. Zelen

Za ‘zeleno’ A. Wierzbicka (1996: 306) izvodi sljedeću formulu:

X is green. =
 in some places many things grow out of the ground
 when one sees things like X one can think of this.

U likovnome smislu zelena je boja tek sekundarna, nastala miješanjem plave i žute boje. S druge strane pridjev za ‘zeleno’ u lingvističkom je smislu jedan od primarnih temeljnih leksema za boje u jezicima. Kao takav jedan je i od najproduktivnijih u oblikovanju metonimijskih i metaforičkih značenjskih proširenja. Da su takva proširenja umnogome povezana s prirodom naznačuje i formula A. Wierzbicke, ali i definicija pridjeva *zelen* koji je u prvom redu onaj ‘koji ima boju mladog ili neuvelog lišća, trave itd.’, koji je, metonimijski, ‘obrastao raslinjem takve boje’. Sekundarno, *zelen* je još i onaj ‘koji nije sazrio (plod, usjev)’ i, metaforički, ‘mlad, neiskusan, neodrastao’ (usp. Anić 2003: s. v. *zèlen*).⁵⁵ Također, zelena je boja boja pozitivne simbolike. Asocira dakle prirodu, život, plodnost, snagu, ponovno rođenje, obnavljanje, besmrtnost (usp. Opašić – Spicijarić 2010: 128), a kao boja odobravanja funkcionira i kao svojevrsni antonim crvenoj boji, boji zabrane i ograničenja. Iako mu negativnih konotacija nisu lišena sva značenja, pridjev *zelen* ima uglavnom pozitivna značenja, što će posebno biti vidljivo unutar semantičkih skupina ARTEFAKTI i POZITIVNO. Na leksem za ‘zeleno’ odnosi se čak 133 821 pojava.

⁵⁵ Tercijarno je značenje pridjeva *zelen* ‘siv, sivkast (o konju)’. *Zeleni konj* još je jedno pitanje dijakronijske prirode, a na njega vrlo opširno odgovara M. Ivić (1995: 87–101).

4.4.1. PRIRODNI ENTITETI

Nije neobično da je pridjev *zelen* vrlo produktivan u semantičkoj skupini PRIRODNIH ENTITETA. To dokazuju brojne sintagme, tj. kolokacije (1)–(7) u kojima se pridjev za ‘zeleno’ ističe svojom klasificirajućom funkcijom. *Zelena hrana* (1), *zeleno povrće* (2), *zeleno voće* (3) tako se od *hrane*, *povrća* i *voća* drugih boja ne razlikuju samo po boji, već i po određenim nutritivnim vrijednostima i čine zasebnu vrstu. Isto tako u kategoriji *maslina* razlikujemo *crne* i *zelene* (4), u kategoriji *jabuka* (6) *zelene*, *crvene*, *žute* itd.

- (1) Koliko smo se samo puta susreli s informacijama da je **zelena hrana** neophodna za naš organizam.
- (2) Tome svakako valja dodati voće i sve vrste **zelenog povrća** (poriluk, kupus, mahune, sve vrste zelene salate) koje cijenimo i zato što su bogate vlaknima.
- (3) Ljudi su jeli **zeleno voće**, a to je izazvalo masovnu dizenteriju.
- (4) Crnim ili **zelenim maslinama** iz salamure izvadite koštice i punite im nastalu šupljinu komadićima konzervirane tunjevine.
- (5) Skuta, svježi, polutvrđi i tvrdi sir s raznim dodacima, poput **zelenog papra**, paprike, češnjaka i tartufa, dobro maslinovo ulje i vino te jela na bazi sira bili su samo dio bogate ponude na manifestaciji Dani sira, održanoj prekjueer u Źminju.
- (6) Metvica, zeleni čaj, aloe vera, limun ili **zelena jabuka** samo su neki od sastojaka u kozmetici koji hlade i umiruju.
- (7) Srpkinja Marija Đurić (68) preživjela je tri ugriza **zelene mambe**, jedne od otrovnijih zmija svijeta čiji otrov, ako zubima pogodi žilu, može ubiti u samo nekoliko minuta.

4.4.2. ARTEFAKTI

Osim klasificirajuće funkcije u primjeru (8) pridjev *zelen* u skupini ARTEFAKATA ima i izrazito zanimljivu figurativnu uporabu koja se proširila na različite pojavnosti u različitim domenama i tako funkcionira kao dio brojnih kolokacija s raznovrsnim imeničkim glavama, pa čak i onima koje se odnose na objekte, konkretne pojavnosti. U primjerima (9a)–(9f) figurativna se uporaba pridjeva očituje u metonimiji ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO gdje svojstvo [zelen] u domeni prirode stoji za svojevrsno svojstvo [ekološki]. Takva povezanost zelene boje i očuvanja okoliša seže još u 1970-e kada su političke stranke Savezne Republike Njemačke (*Grüne Aktion Zukunft*, *grüne Listen*), koje su se, između ostaloga, zalagale za očuvanje okoliša, koristile zelenu boju kao simbol (usp. Steinvall 2002: 206–209).

- (8) Treba redovito koristiti oligomineralnu vodu, blagi crni i **zeleni čaj**.
- (9a) Mogući razvoj Zadra kroz njegove prostorne kapacitete, širenje grada na ravnici, periferiju: konstrukcija novih **zelenih četvrti**, kroz ekološki i antropološki sagledanu problematiku arhitekture u tom segmentu.
- (9b) Naravno, predstoje nam godine uvjeravanja i educiranja korisnika i investitora u korisnost izvedbe **zelenih krovišta**.
- (9c) Uz to, istraživanja su pokazala suprotno od uvriježenog mišljenja da **zelena zgrada** mora stajati više od obične zgrade.
- (9d) Podsjećam da su oni prvi pokrenuli pitanje zaštite podsljemenske zone, a bore se i za zaštitu **zelenih pojaseva** od onih koji na njima žele graditi i zgrnuti novac.
- (9e) Vlada je uložila 75 milijuna funti u „**zelene autobuse**“, a financiraju lokalnu samoupravu kako bi prešli na ekološki način prijevoza u gradovima i međugradskom prijevozu.
- (9f) Jedan od natječaja projekta MOJ ZABA START je i MOJA ZELENA ZONA koji za cilj ima pružanje potpore održivim projektima korištenja **zelenih tehnologija** i energetske efikasnosti.

Kao i crvena i žuta boja zelena je također uključena u prometnu svjetlosnu signalizaciju te označava slobodan prolazak (10). S time je u hrvatskome povezana sintagma *zeleni val* (11) u značenju ‘jednosmjerna ulica u kojoj se promet regulira posebno usklađenim semaforima radi protočnosti’ (Anić 2003: s. v. *zèlen*). Tu naime ponovno govorimo o figurativnoj uporabi pridjeva za boju koja se ogleda u metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU – svojstvo [zelen] stoji za zeleno svjetlo na semaforu.⁵⁶

- (10) Sjedi ženska u autu čekajući **zeleno svjetlo** na semaforu.
- (11) Pravac autopraona, i to ona u Žerjavićevoj, na **zelenom valu**.

Metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU, pa onda i figurativna uporaba leksema za boju uočava se i u kolokaciji *mali zeleni* (12) koja je svojevrsni odraz naših predodžaba o vanzemalcima. Zanimljivo, u toj je sintagmi supstantivizirani pridjev glava sintagme te tako metonimijski stoji za vanzemaljca.

- (12) Zamislite sada da u Hrvatsku prizemlji jedan **mali zeleni** i otvori Hrvatski enciklopedijski rječnik jer je negdje našao da su brokule zdrave.

⁵⁶ Kada je riječ o *valu zelenoga svjetla na semaforu*, imenica *val* svakako ima metaforičko značenje koje se ogleda i u Anićevoj (2003: s. v. *vâl*) trećoj definiciji *vâla* – ‘nailaženje, jačanje ili naglo širenje’.

Nadalje prevedenica *zelena karta* (engl. *green card*) u primjeru (13) sintagma je koja metonimijski stoji za ‘trajnu radnu i boravišnu dozvolu za SAD’ (usp. Marković 2010: 260). Situacija u kojoj čitava sintagma ima metonimijsko značenje uočava se i u slučaju sintagme *zeleni stol* u primjeru (14) gdje specifično mjesto radnje stoji za radnju. *Zeleni stol* u značenju ‘pregovaranje, diplomacija’ (usp. *op. cit.*) uglavnom je dio veće cjeline, frazema *sjesti za zeleni stol* ili, prema Opašić – Spicijarić (2010: 129), *rješavati (vijećati i sl.) za zelenim stolom* (‘raspravljati na osnovi posebnih/vladinih komisija’).

- (13) Dok se u Americi privremena **zelena karta** može dobiti na pet godina, u Hrvatskoj stranci svake godine iznova moraju podnositi zahtjev za privremenim boravkom.
- (14) Ugarska nema sad vremena ni volje, da sjedne za zeleni stol i vijeća o hrvatskim pitanjima, dok joj krov nad glavom gori.

4.4.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI

Osim što su u domeni ljudskoga tijela *zelene oči* (15), to može biti i koža, točnije koža lica. U hrvatskome se, pa i u engleskome, takvo što iskazuje kolokacijom *zelen od zavisti* (engl. *green with envy*) (16) u značenju ‘jako je zavidan, puca od zavisti’ (Anić 2003: s. v. *zèlen*).⁵⁷ Iako nema čvrsta dokaza o motivaciji za nastanak kolokacije (usp. Steinvall 2002: 183), Opašić – Spicijarić (2010: 129) dotičnu pojavu objašnjavaju podatkom da ljudi koji se puno ljute i uzrujavaju obolijevaju na žuč koja je žutozelene boje. Slično nagađa i Niemeier (1998) ističući da je iskaz na neki način povezan s bolešću.⁵⁸

- (15) Međutim, saznaš da se pali i na smeđe i na **zelene oči**.
- (16) „Dobio/la sam šesticu na lotu“. Pogledamo se i umremo od smijeha. Kolege **zeleni od zavisti**.

4.4.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI

Kako je i najavljeno u poglavlju 4.4.2, zelena je boja simbol političkih stranaka koje se prije svega zalažu za očuvanje okoliša. Sukladno tomu povezanost zelene boje i politike rezultirala

⁵⁷ O konstrukciji *crven od bijesa* (engl. *red with anger*) vidi u poglavlju 4.1.3, primjer (19d).

⁵⁸ Vrlo je važno istaknuti i to da u engleskome jeziku postoje još neke konstrukcije sastavljene od leksema za boju, prijedloga *od* (engl. *with*) te leksema za emociju. Neki su od primjera *white with fear*, *pink with pleasure*, *purple with rage* (usp. Steinvall 2002: 179–183).

je metonimijskim proširenjima leksema za ‘zeleno’. U primjerima s poimeničenim pridjevima (17a)–(18) tako uočavamo referencijalnu metonimiju ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU prema kojoj svojstvo [zelen] stoji za članove *zelenih* (ekoloških) stranaka (17a)–(17b) ili za članove različitih *zelenih* (ekoloških) udruga (18).

- (17a) Iznenađenje na izborima u Francuskoj priredili su **zeleni** koji su sustigli socijaliste.
- (17b) Sad već dugogodišnja suradnja sa **Zelenima** Hrvatske i raznim ekološkim udrugama te udrugom za zaštitu životinja rezultirala je redovnim praćenjem ekološke situacije obale od Dubrovnika do Zadra na našoj radio postaji.
- (18) On je zapravo kao prvi čovjek ovog odjela, iako samo tehnička osoba, itekako involviran u gradnju Županijskog centra za gospodarenje otpadom Kaštijun, a čijoj se gradnji na toj lokaciji suprotstavljaju mnogobrojne udruge **zelenih**, nevladine organizacije, ali i oporbene političke stranke, pa i sama Općina Medulin na čijem se teritoriju Kaštijun nalazi.

Figurativna uporaba leksema za ‘zeleno’ uočava se i u domeni sporta. Poimeničeni pridjev u rečenici (19) tako je ponovno primjer referencijalne metonimije ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU prema kojoj svojstvo [zelen] stoji za igrače u zelenim dresovima.

- (19) U pravilu trener Ten Cate koristi Rukavinu s klupe za pričuve, ulazi zadnjih 15, 20 minuta ili pola sata da pokuša donijeti prevagu na stranu **zelenih**.

4.4.5. POZITIVNO

Pozitivne konotacije konstrukcija s pridjevom *zelen* ponajprije se uočavaju u sintagmi *zeleno svjetlo* kao dijela veće cjeline, frazema *dobiti zeleno svjetlo* (20) ili *dati/davati zeleno svjetlo* u značenju ‘dopustiti/dopuštati’ (usp. Opašić – Spicijarić 2010: 129). Iako pridjev *zelen* sam po sebi nema figurativno značenje, čini se da je čitava sintagma (*zeleno svjetlo*) metaforičkoga značenja – riječ je o prijenosu značenja iz domene prometnoga znakovlja u domenu svakodnevice, o asocijaciji na zeleno svjetlo u prometu koje označava slobodni prolaz (usp. *op. cit.*). Sintagma *zelena grana* funkcionira kao dio frazema *doći na zelenu granu* značenja ‘oporaviti se, doći do povoljnog stanja’ (Anić 2003: s. v. *grána*). Iako Opašić – Spicijarić (2010: 129) ističu da zelena boja u tom frazemu simbolizira kraj nepovoljnoga razdoblja, zapravo je čitava sintagma, dakle *zelena grana*, ona koja metaforički označava novi početak. Budući da u korpusu nebrojeno mnogo rezultata otpada na konstrukcije u negaciji (*teško će na*

zelenu granu, nikako na zelenu granu), primjere (21a)–(21b), gledajući širi kontekst, točnije bi bilo svrstati u semantičku skupinu NEGATIVNO.

- (20) Ova je zemlja posljednja velika svjetska sila koja dosad nije bila u sastavu te međunarodne organizacije, a **zeleno svjetlo** zemalja članica za pristup WTO-u dobila je u prosincu prošle godine.
- (21a) Vjerujem da znate kakvo je stanje Tončija kod Torcide i teško će to na zelenu granu.
- (21b) Nikako mi na zelenu granu.

4.4.6. NEGATIVNO

U semantičkoj skupini NEGATIVNO ističe se zanimljiva figurativna uporaba pridjeva *zelen* u značenju ‘mlad, neiskus, neodrastao’ (Anić 2003: s. v. *zelen*). U primjerima (22a)–(22b) riječ je o metaforičkome značenju pridjeva (kao sastavnice imenskoga predikata *biti zelen*) temeljenom na prijenosu značenja iz domene biljaka u domenu ljudi. Naime u domeni biljaka pridjev *zelen* označava ‘plod ili usjev koji nije sazrio’ (usp. *op. cit.*) i na taj se način temelji na metonimiji ISTAKNUTO KONRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO – svojstvo [zelen] stoji za svojstvo [nezreo]. Prijenosom u domenu ljudi pridjev *zelen* dobiva značenje ‘neiskus’, a odnos između dviju domena, domene biljaka i domene ljudi, rezultirao je svojevrsnom metaforom BITI NEISKUSAN JE BITI ZELEN (usp. Rodríguez Redondo – Molina Plaza 2007: 187).

- (22a) Realno je očekivati pad Lokosa u nastavku sezone jer su još **zeleni** za tako visoke pozicije.
- (22b) Ne valja to, Carlo moj, mali je još **zelen**, pravi početničke pogreške...

4.4.7. USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA

Kada je posrijedi komparacija, zelena se boja čega u hrvatskome ponajprije može usporediti s prototipno zelenim – s travom. Dok se u primjeru (23) iskazom *zelen kao trava proljetna* tek naglašava zelena boja očiju, u primjeru (24) usporedbom ljudske kože sa zelenom travom ističe se svojevrsno nepoželjno svojstvo, iz konteksta vidljivo kao rezultat bolesti. Takvo što svakako ide u prilog već spomenutoj pretpostavci S. Niemeier (1998) (v. poglavlje 4.4.3) da se zelena boja kože povezuje s bolešću. U konačnici otuda valjda i izraz *bolesno zelen*, koji

navodi Anić (2003: s. v. *zèlen*) u značenju ‘takve nijanse zelene boje koja podsjeća na bolesna stanja’.

- (23) I ona s crnim očima, i baršunastim, i ona s očima **zelenim kao trava proljetna** poslije kiše.
- (24) Tim više jer mi je u petak pozlilo i negdje oko 10 sam se vratila u krevet **zelena ko trava** i s osjećajem pregaženosti.

4.5. *Ljubičast*

Za ‘ljubičasto’ Wierzbicka (1996: 326) donosi formulu:

X is purple. =
one can think of things like *X*: this is something blue
at the same time one can think: this is like something red

Slično toj formuli Anić (2003: s. v. *ljùbičast*) nudi jedno značenje pridjeva *ljubičast* – ‘koji je boje ljubice, boje koja se dobiva miješanjem plave s crvenom’. Dotični pridjev međutim ima barem jedno zanimljivo figurativno značenje. Iako se simbolika ljubičaste boje pridružuje pozitivnoj simbolici zelene boje (usp. Chevalier – Gheerbrant 1994: s. v. *ljubičasto*), korpusnom analizom uočeno figurativno značenje leksema za ‘ljubičasto’ svoje mjesto zauzima unutar semantičke skupine NEGATIVNO.

Leksem *ljubičast* u hrWaC-u se pojavljuje tek 11 643 puta.

4.5.1. PRIRODNI ENTITETI

Kada je riječ o već više puta spomenutom uspostavljanju opreke između ‘tamnoga’ i ‘svijetloga’, pokazalo se da pridjev *crven* (v. poglavlje 4.1.1) često ima klasificirajuću funkciju, da se upotrebljava izvan svojih značenjskih granica te da nerijetko služi kao leksem kojim iskazujemo ‘tamno’. Prema tome sasvim je normalno da, konkretno, *kupus* i *luk* ljubičaste boje zovemo *crvenim kupusom* i *crvenim lukom* u opreci s *bijelim kupusom* i *bijelim lukom*. Međutim prema korpusnim podacima jasno je da se *kupus* i *luk* ljubičaste boje mogu iskazati i sintagmama *ljubičasti kupus* (1) i *ljubičasti luk* (2). Takve iznimke u hrvatskome jednim dijelom objašnjava Anićeva konstatacija na primjeru *piva* kojom ističe da u opreci prema *crnome pivu* stoji *bijelo pivo*, a to što ga zovemo *svijetlim* zapravo je, kako kaže,

„pedanterija“ (Anić 1998: 15, prema Marković 2010: 261). Sukladno tomu nije nemoguće pretpostaviti da su i *ljubičasti kupus* (1) i *ljubičasti luk* (2) u opreci s *bijelim kupusom* i *bijelim lukom* produkt svojevrsne preciznosti u leksikalizaciji.

- (1) Ako vam je potrebna žuta, jedite grejp, kukuruz, kruške, limun, ananas, a za ljubičastu uzmite patlidžan, **ljubičasti kupus**, borovnice, kupine itd.
- (2) Na maslinovom ulju popržite **ljubičasti luk**, papriku i češnjak.

Klasificirajuća funkcija pridjeva *ljubičast* u domeni biljaka očituje se u označavanju podvrsta cvijeća. Jedan je od brojnih primjera npr. *ljubičasti šafran* (3) koji supostoji s *bijelim*, *žutim*.

- (3) Dvorište je prošarano jarkim žutilom jagorčevine i **ljubičastim šafranima**.

4.5.2. ARTEFAKTI

Kada u svakodnevnoj komunikaciji govorimo o vrstama *vina*, uglavnom razlikujemo ‘svijetlo’, *bijelo vino* i ‘tamno’, *crveno/crno vino*. S druge strane upustimo li se primjerice u razgovor sa stručnjakom za vina, tada se ponovno suočavamo s mnogo istančanijim, preciznijim diferenciranjem kojekakvih vrsta vina. U specifičnoj domeni tako se unutar kategorije vina, između ostaloga, razlikuju ona *plava*, *crvena*, *ljubičasta* (4).

- (4) Merlot je plavi, syrah crveni, a **cabernet sauvignon ljubičasti**.

4.5.3. LJUDSKO TIJELO, BOLESTI

U domeni ljudskoga tijela *ljubičasta* se boja, kao i *crvena* (v. poglavlje 4.1.3) i *plava* (v. poglavlje 4.3.3), prilično često javlja kao posljedica hladnoće. U primjerima (5a)–(5b) riječ je stoga o *ljubičastim obrazima* i *ljubičastim ušima* koji su takvu boju poprimili zbog pretjeranja izlaganja zimi, a riječ je o metonimiji POSLJEDICA ZA UZROK. Osim toga *ljubičasta* boja kože nerijetko može biti i posljedica udarca (5c).

- (5a) Dida Mraz je doša **ljubičast** po obrazima.
- (5b) Pogledao sam se u ogledalu i ugledao unezverenu budalu **ljubičastih ušiju**, suhih usta i lica rumenog ko bulka.

- (5c) Govori joj da će joj se Teo zgaditi kad ga vidi ne s plavim, nego s **ljubičastim očima** od udaraca.

4.5.4. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI

Figurativna uporaba leksema za ‘ljubičasto’ u skupini POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI, koja je temeljena na referencijalnoj metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU, vidljiva je tek u domeni sporta. Igrače u ljubičastim dresovima tako zovemo *ljubičastima* (6a)–(6b).

- (6a) Austriju poznajem u dušu, a potpisao sam sa **ljubičastima** ugovor na jednu plus jednu godinu.
(6b) Malo je to tko očekivao na početku sezone, kada su **ljubičasti** iz Krstove ulice izborili plasman u elitni razred stolnoteniske Superlige.

4.5.5. POZITIVNO

Prema ODO (s. v. *purple*) ljubičasta se boja u antičkom Rimu i Bizantu koristila za opisivanje odjeće careva te je na taj način postala svojevrsni simbol raskoši, kraljevstva. Moguća potvrda toga podatka upravo je prostrt *ljubičasti tepih* na raskošnoj izložbi dragulja u primjeru (7a). Kao što je to i u slučaju značenja *crvenoga tepiha* (v. poglavlje 4.1.5, primjer 29), značenje sintagme *ljubičasti tepih* u primjeru (7b) očituje se u metonimiji DIO DOGAĐAJA ZA DOGAĐAJ.

- (7a) Dočekani **ljubičastim tepihom**, u znaku raskoša ceremonije otvaranja ekskluzivne izložbe, gosti su mogli uživati u sjaju više od 40 dragulja.
(7b) **Ljubičasti tepih** je obilovao glumicama, manekenkama i naravno najvećim zvijezdama večeri – dizajnerima.

4.5.6. NEGATIVNO

Kao dokaz tomu da se ljubičasta boja povezuje s bojom odjeće careva i kraljeva Steinvall (2002: 203) u engleskome navodi primjer frazema *born in the purple* u značenju ‘rođen u kraljevskoj obitelji ili u privilegiranoj klasi (ODO: s. v. *born in (or to) the purple*). Nadalje, preko iste te domene, dakle domene kraljevstva, objašnjava i značenje engleskoga frazema *purple prose* (hrv. *ljubičasta proza*) povezujući svojstvo [ljubičast] sa svojstvom [veličanstven], [sjajan]. Pridjev *ljubičast* u hrvatskoj prevedenici *ljubičasta proza* (8) na taj je

način primjer metonimije ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO, gdje svojstvo [ljubičast] stoji za svojstvo [veličanstven]. Budući da se dotično metonimijsko proširenje značenja pridjeva koristi upućivanjem na tekst (više nije riječ o domeni kraljevstva), valja pretpostaviti i konceptualnu metaforu TEKST JE OBJEKT ZA DEKORACIJU. Kako to kaže Steinvall (2002: 204), „potom tekst možemo obući u ljubičasto i stvoriti veličanstveno djelo“. Međutim pomalo negativne konotacije *ljubičaste proze* u primjeru (8) ukazuju na još jedan značenjski preokret.⁵⁹ Kako se navodi i u ODO (s. v. *purple*), pridjev *ljubičast* ne povezuje se samo s pridjevima poput *raskošan*, *sjajan*, *veličanstven*, već i s pridjevima kao što su *kičast*, *pompozan*, *upadljiv*. Ideali se mijenjaju, naglašava Steinvall (2002: 209), i ono što jedna generacija smatra elokventnošću druga smatra pretencioznošću. Na temelju toga zaključuje se da je *ljubičasta proza* danas više ‘kičasta’ nego ‘veličanstvena’, ona je više ‘šund’ nego ‘djelo pravih umjetničkih vrijednosti’.

(8) **Proza je bila malo ljubičasta...**

Slične negativne konotacije značenja pridjeva *ljubičast* uočavaju se i u primjeru (9). U referenciji na homoseksualce, pridjev *ljubičast* ima značenje ‘kičast’, ‘upadljiv’ temeljeno na metonimiji ISTAKNUTO KONKRETNO SVOJSTVO ZA ISTAKNUTO APSTRAKTNO SVOJSTVO.

(9) **Oni su ljubičasti**, ludi, smrdljivi, to su pederikosi.

4.6. *Narančast*

Prema Anićevu rječniku (2003: s. v. *nàrānčast*) *narančast* je onaj ‘koji je boje naranče, boje koja se dobije miješanjem crvene i žute’. Na referenciji na druge boje, crvenu i žutu, bazira se i formula za ‘narančasto’ A. Wierzbicke (1996: 326):

X is orange. =
one can think of things like X: this is like something yellow
at the same time one can think: this is like something red

⁵⁹ *Ljubičasta proza* (engl. *purple prose*) danas ima značenje ‘previše razrađena ili pretjerano ukrašena proza’ (ODO: s. v. *purple prose*).

Kao što se to i naslućuje na temelju rječničke definicije, figurativna uporaba pridjeva *narančast* u hrvatskom vrlo je ograničena.

Na leksem *narančast* u hrWaC-u opada tek 11 367 pojava.

4.6.1. PRIRODNI ENTITETI

Klasificirajuća funkcija pridjeva *narančast* u skupini PRIRODNIH ENTITETA najvećim se dijelom uočava pri označavanju boje i vrste cvijeća (1)–(2) tako da se ne upotrebljava izvan svojih značenjskih granica.

- (1) Osim istarskog zvončića na putu od Plomina do Sisola pronašli su i žute, crvene i **narančaste Kranjske ljiljane** te čuvaru.
- (2) Na stolu pored mene je veliki buket **narančastih tulipana** koji su mi odmah uspjeli popraviti raspoloženje.

4.6.2. ARTEFAKTI

Osim što je uz *crven*, *plav*, *ljubičast* čest pridjev u specifičnoj domeni vinarstva te služi za diferenciranje vrsta vina (3), *narančast* funkcionira i kao sastavnica sintagme *narančasta opasnost* (4) i vrsta je opasnosti koja znači ‘manju opasnost od nevremena koje može uzrokovati oštećenja i nesreće’ (v. poglavlje 4.2.2, primjer 8). Dakle znači manju opasnost od *crvene*, ali veću od *žute opasnosti* koja je neposredna.

- (3) Osobito današnjem, zasićenom vrlo dobrim vinarima i sve boljim crvenim i **narančastim vinima**.
- (4) Mreža europskih meteoroloških službi je oglasila **narančastu opasnost** za sjeverozapadnu Hrvatsku. To znači da bi regiju danas moglo zadesiti snažno grmljavinsko nevrijeme, praćeno obilnim pljuskovima i tučom.

U domeni sporta uz *crveni* i *žuti karton* pojavljuje se i *narančasti karton*. Iako njegova uporaba u nogometu nije zaživjela, on znači ‘vremensku kaznu isključenja igrača na pet ili deset minuta’ (5).

- (5) Istovremeno je Pierluigi Collina iznenadio prijedlogom da se uvede **narančasti karton**, koji bi uključivao vremensku kaznu isključenja igrača na pet ili deset minuta.

4.6.3. POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI

U skupini POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI pridjev *narančast* dio je domene sporta gdje ima figurativno značenje. Vrlo plodna referencijalna metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU tako je zaslužna i za značenje supstantiviziranih pridjeva u primjerima (6a)–(6b) gdje svojstvo [narančast] stoji za igrače u narančastim dresovima.

- (6a) Unatoč pobjedi, večerašnje izdanje juniora nije bilo najbolje pa vjerujemo kako će se do utakmice s Mornarom slika **narančastih** usavršiti.
- (6b) Stoga pravi nastavak prvenstva slijedi sutra i to u Crnici gdje **narančasti** traže prve bodove protiv slovenskog Kopra.

4.7. Zaključak analize

U zaključku analize valja sažeti i usporediti neka od značenja analiziranih leksema za boje. Unutar skupine PRIRODNI ENTITETI pojavljuju se svi analizirani leksemi za boje. Međutim razvidno je da leksemi *crven* i *zelen* zasigurno prednjače pred leksemima *ljubičast* i *narančast* kada je riječ o klasificirajućoj funkciji. Naime potonji takvu funkciju imaju uglavnom u domeni biljaka, tj. cvijeća, dok se pridjevi *crven* i *zelen* nedvojbeno odnose na mnogo različitiije pojavnosti unutar svakojakih domena. U skupini ARTEFAKTI prije svega valja naglasiti istaknutost crvene, žute i zelene boje u prometnome znakovlju ili crvene, žute (i narančaste) u znakovlju u domeni sporta, što predstavlja i svojevrsno kulturalno znanje koje je poslužilo kao temelj za nastanak zanimljivih figurativnih značenja konstrukcija s leksemima za dotične boje. U istoj skupini nalazi se i vrlo zanimljiva figurativna uporaba pridjeva *zelen* u značenju ‘ekološki’, čiju ukorijenjenost potvrđuju brojne imeničke sintagme u kojima pridjev s tim značenjem modificira velik broj imeničkih glava u referenciji na različite pojavnosti u izvanjezičnome svijetu. Unutar skupine LJUDSKO TIJELO, BOLESTI posebno je zanimljivo isticanje boje kože kao posljedice hladnoće (*crven*, *plav*, *ljubičast*), pretjerana izlaganja suncu (*crven*), udarca ili pada (*plav*, *ljubičast*), bolesti (*žut*), ali i kao posljedice emocija – ljutnje ili bijesa (*crven*), zavisti (*zelen*). U skupini POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI ističu se pridjevi za boje kojima se ukazuje na rasne tipove ljudi (*crven*, *žut*, *plav*) i koji su, zapravo, poimeničeni te tako metonimijski stoje za *crvene ljude* (*crveni*), *žute ljude* (*žuti*). U domeni politike nadalje izdvajaju se pridjevi za ‘zeleno’, ‘crveno’ i ‘plavo’ koji u kontekstu hrvatske politike imaju posebna značenja: *plav* označava desne političke ideologije, *crven* lijeve, a

zelen one čiji je primarni interes očuvanje okoliša. Osim toga u domeni politike vrlo je transparentna referencijalna metonimija ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU preko koje supstantivizirani pridjevi za sve analizirane boje stoje za igrače (*crveni, žuti, plavi, zeleni, ljubičasti, narančasti*). Unutar semantičke skupine POLITIKA, POVIJEST, ORGANIZACIJE, LJUDI, potrebno je spomenuti i neke specifične i pojedinačne figurativne uporabe pridjeva za boje koje se prije svega temelje na svojevrsnome enciklopedijskom znanju, a s čijim motivacijama za nastanak značenja nismo intuitivno upoznati. To je dakle značenje pridjeva *žut* u sintagmi *žuta kuća* ('duševna bolnica') ili pak značenje pridjeva *plav* u sintagmi *plava krv* ('aristokratski rod'). U semantičkoj skupini POZITIVNO nailazi se na pridjev *crven* koji u različitim konstrukcijama indicira 'važnost' (npr. *crvena nit*), na pridjev *žut* kao sastavnicu frazema *obučiti žutu majicu* u značenju 'pobijediti'; na pridjev za 'zeleno' kojim se izražava 'dopuštanje', 'odobravanje' (*dobiti zeleno svjetlo*), na pridjev *ljubičast* koji upućuje na 'raskoš' (*ljubičasti tepih*). U skupini NEGATIVNO s druge strane do izražaja dolazi uporaba pridjeva za 'crveno' u konstrukcijama koje znače 'zabranu', 'neodobravanje' ili 'opasnost' (*crveni karton, crvena linija, crvena lampica*), za 'žuto' u značenju 'senzacionalno', 'beskrupulozno' (*žuti tisak, žuta štampa*), za 'žuto' kao sastavnicu konstrukcije kojom se indicira 'upozorenje' (*žuti karton*) i konstrukcije u značenju 'trenutak neuračunljivosti' (*žuta minuta*), za 'plavo' kao sastavnice frazema u značenju 'mito' (*plava omotnica*). Pridjev *zelen* u negativnome smislu znači 'neiskusan', a pridjev *ljubičast* 'kičast', 'upadljiv' (npr. *ljubičasta proza* u značenju 'šund'). Naposljetku u semantičkoj skupini USPOREDBA S PREDMETIMA, BILJKAMA, ŽIVOTINJAMA izdvajaju se pridjevi *crven, žut, plav* i *zelen*. Boja kože tako se uspoređuje s *paprikom* kada je posljedica ljutnje (*crven kao paprika*), s *rakom* ili *paradajzom* kada je posljedica pretjerana izlaganja suncu (*crven kao rak, crven kao paradajz*), s *voskom* i *travom* kao posljedicom bolesti (*žut kao vosak, zelen kao trava*), sa *šljivom* kao posljedicom udarca (*plav kao šljiva*).

Konačno, uzmu li se u obzir frekvencije pojavljivanja odabranih leksema za boju u hrWaC-u, uočava se sljedeći poredak od najfrekventnijega prema najmanje frekventnome: *crven* (183 054 pojavnice), *zelen* (133 821 pojavnica), *plav* (95 970 pojavnica), *žut* (62 580 pojavnica), *ljubičast* (11 643 pojavnice), *narančast* (11 367 pojavnica). Takav se poredak donekle poklapa i s Berlinovom i Kayovom (1969) hijerarhijskom ljestvicom (v. poglavlje 2) – ono što odudara upravo je veća frekventnost leksema *plav* u odnosu na leksem *žut* koji u hijerarhijskoj ljestvici prethodi leksemu *plav*. Bez obzira na to na temelju kontekstne analize možemo iznijeti dvije tvrdnje.

Prvo, analizirani leksemi za boje koji su bliže lijevoj strani hijerarhijske ljestvice frekventniji su, njihov je značenjski potencijal veći, ističu se većim brojem figurativnih značenja te je, kada je riječ o njihovoj klasificirajućoj funkciji, veća vjerojatnost da se kao sastavnica različitih kolokacija upotrebljavaju izvan svojih uobičajenih značenjskih granica. U tom smislu ističe se upravo leksem za ‘crveno’ koji u kolokacijama poput *crveni luk*, *crveni kupus*, *crveno vino*, *crveno meso* ukazuje na uočljivo udaljavanje od prototipnoga značenja, tj. *crven* se odnosi na periferne članove kategorije.

Drugo, analizirani leksemi za boje bliži desnoj strani hijerarhijske ljestvice manje su frekventni, značenjski im je potencijal manji, polučuju manji broj figurativnih značenja, a vjerojatnost da se odnose na periferne članove kategorije mnogo je manja.

5. Zaključak

U radu se na temelju analize kontekstnih okvira hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje, u kojoj je naglasak bio na onim uporabama u kojima je razvidno udaljavanje od prototipnih značenja, došlo do nekoliko zanimljivih rezultata. S obzirom na to da sintaktički funkcioniraju kao pridjevi, leksemi za boje vrlo često unutar različitih kolokacija imaju zanimljivu klasificirajuću funkciju kojom imenicu modificiraju tako da ukazuju na posebnu vrstu ili tip pojavnosti na koju se imenica odnosi. Ta funkcija posebno dolazi do izražaja upravo onda kada je u pitanju pridjev za ‘crveno’ čije značenje nerijetko ukazuje na vidno udaljavanje od prototipnoga značenja (npr. *crveni kupus*, *crveno meso*). Analizom se nadalje pokazalo i to da u određenim sintaktičkim okruženjima svi leksemi za boje nerijetko imaju raznovrsna figurativna značenja (npr. *crvena nit* ‘glavna misao’, *žuta opasnost* ‘»opasnost« od velikoga broja ljudi žute rase’, *plava krv* ‘aristokratski rod’, *zelena četvrt* ‘ekološka četvrt’, *ljubičasta proza* ‘šund’). U nekih su leksema za boje ona pritom češća i dolaze u većem broju (npr. *crven*, *zelen*), u nekih su rjeđa (*plav*, *ljubičast*), a u nekih gotovo da ih nema (*narančast*). Također, nezaobilazno je spomenuti i vrlo plodnu referencijalnu metonimiju koja sudjeluje u izgradnji značenja supstantiviziranih pridjeva za boje (npr. *crveni* ‘socijalisti, komunisti’, *žuti* ‘ljudi žute rase’, *zeleni* ‘članovi ekoloških stranki, udruga’, *ljubičasti* ‘igrači u ljubičastim dresovima’, *narančasti* ‘igrači u narančastim dresovima’). Na samom kraju na temelju rezultata analize može se zaključiti da A. Wierzbicka (1996) zasigurno jest u pravu kada ističe da je zapravo najvažnije što riječi za boje u jeziku znače. Međutim nije naodmet spomenuti da se, prema njezinu mišljenju manje važna, Berlinova i Kayova podjela na temeljne i netemeljne boje u našoj analizi pokazala itekako relevantnom. Bez obzira na to što hrvatski leksemi za ‘bijelo’ i ‘crno’ (prvi po redu na hijerarhijskoj ljestvici), kao ni još neki temeljni leksemi za boje, nisu uključeni u analizu, uočava se da analizirani pridjevi za boje zaista imaju uočljivo različite statuse – neki su frekventniji te imaju veći značenjski potencijal, dok su drugi manje frekventni i značenjski im je potencijal manji. U konačnici upravo se u tome i ogleda njihova temeljnost.

Literatura

- Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Barcelona, Antonio. 2000. On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. U: Antonio Barcelona (ur.) 2000. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*: 31–58. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika: Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Berlin, Brent – Paul Kay. 1969. *Basic color terms: their universality and evolution*. Berkeley: University of California press.
- Chielens, Loes. 2007. *Basic colour terms in english: An examination of their use and meaning in English expressions*. Doktorska disertacija. Gent: Universiteit Gent.
- Chevalier, Jean – Alain Gheerbrant. 1994. *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: NZMH – Mladost.
- Čendo, Kristina – Zrinka Jelaska. 2013. Paleta boja u romanu *Povratak Filipa Latinovicza*. *Croatica* 37/57: 213–253.
- Fernando, Chitra. 1996. *Idioms and Idiomacity*. Oxford: Oxford University Press.
- Gieroń-Czepczor, Ewa. 2010. Red and czerwony as cognitive categories: A corpus base study. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 7.3: 19–52.
- hrWaC = *Croatian web corpus*. <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/> [pregled: kolovoz 2016–siječanj 2017].
- Ivić, Milka. 1995. *O zelenom konju: Novi lingvistički ogledi*. Beograd: Slavograf.
- Jelaska, Zrinka – Tomislava Bošnjak – Marina Balent [Jelaska *et al.*]. 2005. Nazivi za boje u hrvatskom jeziku i njihovo značenjsko podrijetlo u usporedbi s francuskim i engleskim. U: J. Granić (ur.) 2005. *Semantika prirodnoga jezika i metajezik semantike*: 357–366. Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Kay, Paul – Chad K. McDaniel. 1978. The linguistic significance of the meanings of basic color terms. *Language* 53: 610–646.
- Kay, Paul – Bret Berlin – Luisa Maffi – William Merrifield [Kay *et al.*] 1997. Color naming across languages. U: Hardin – Maffi (ur.) 1997. *Color categories in thought and language*: 21–56. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kay, Paul – Luisa Maffi. 1999. Color Appearance and the Emergence and Evolution of Basic Color Lexicons. *American Anthropologist* 101/4: 743–760.

- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George – Mark Johnson. 2015. *Metafore koje život znače*. Prev. Aneta Ryznar. Zagreb: Disput.
- Lucy, John A. 1997. The linguistics of »color«. U: Hardin – Maffi (ur.) 1997. *Color categories in thought and language*: 320–346. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John. 1999. The Vocabulary of Color with Particular Reference to Ancient Greek and Classical Latin. U: A. Borg (ur.) 1999. *The Language of Color in the Mediterranean*: 38–75.
- Ljubešić, Nikola – Tomaž Erjavec. 2011. hrWaC and slWac: Compiling Web Corpora for Croatian and Slovene. U: Habernal, Ivan – Vaclav Matousek (ur.). *Text, Speech and Dialogue – 14th International Conference, TSD 2011, Pilsen, Czech Republic, September 1–5, 2011, Proceedings*: 395–402. Heidelberg: Springer.
- MacLaury, Robert E. 1997. *Color and Cognition in Mesoamerica: Constructing Categories as Vantages*. Austin: University of Texas Press.
- MacLaury, Robert E. – Judit Almási – Zoltán Kövecses [MacLaury *et al.*]. 1997. Hungarian *Piros* and *Vörös*: Color from Points of View. *Semiotica* Vol. 114, No. 1/2: 67–81.
- Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Molnar, Draženka. 2013. Cracking the colour code: A case study of red. *Linguistics* 14/2–3: 363–383.
- Niemeier, Susanne. 1998. Colourless Green Ideas Metonymise Furiously. U: Ungerer, F. (ur.) 1998. *Kognitive Lexikologie und Syntax*: 119–146. Rostock: Universität Rostock.
- Niemeier, Susanne. 2007. From blue stockings to blue movies: Color metonymies in English. U: Martina Plümacher – Peter Holz (ur.) 2007. *Speaking of Colors and Odors*: 141–154. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- ODO = *Oxford Dictionaries Online*. <http://www.oxforddictionaries.com/> [pregled: siječanj 2017].
- Opašić, Maja – Nina Spicijarić. 2010. Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa sastavnicom boje u hrvatskoj, talijanskoj i njemačkoj frazeologiji. *Fluminensia* 22/1: 121–136.
- Radden, Günter – Zoltán Kövecses. 1999. Towards a Theory of Metonymy. U: Klaus-Uwe Panther – Günter Radden (ur.) 1999. *Metonymy in Language and Thought*: 17–59. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.

- Raffaelli, Ida. 2004. Polisemija pridjeva: sprega sintaktičkih i semantičkih struktura. *Filologija* 43: 105–128.
- Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme: Poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Disput.
- Raffaelli, Ida. 2015. *O značenju: Uvod u semantiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Raffaelli, Ida. 2017. Conventionalized patterns of colour naming in Croatian. 171–185 (u tisku). Peter Lang Publishing.
- Rodríguez Redondo, Ana Laura – Silvia Molina Plaza. 2007. Colours We Live by?: *Red and Green* Metaphors in English and Spanish. *Cultural Studies Journal of Universitat Jaume I* 5: 177–193.
- Rosch, Eleanor. 1973. On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories. U: T. E. Moore (ur.) 1973. *Cognitive Development and the Acquisition of Language*: 111–144. London: Academic Press.
- Rosch, Eleanor. 1977. Human categorization. U: N. Warren (ur.) 1977. *Advances in Cross-Cultural Psychology I*: 1–72. London: Academic Press.
- Rosch, Eleanor. 1978. Principles of Categorization. U: E. Rosch, B. B. Lloyd (ur.) 1978. *Cognition and Categorization*: 27–48. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Sinclair, John. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Steinvall, Anders. 2002. *English Colour Terms in Context*. Umeå: Institutionen för moderna språk, Umeå universitet.
- Stojić, Aneta – Sanela Murica. 2010. Kolokacije – teorijska razmatranja i primjena u praksi na primjerima iz hrvatskoga i njemačkoga jezika. *Fluminensia* 22/2: 111–125.
- Stolac, Diana. 1994. Boje u starijoj hrvatskoj frazeologiji i leksikografiji. *Filologija* 22–23: 259–267.
- Štimac Ljubas, Vlatka. 2014. Podrijetlo, sintaktička struktura i leksikografska obrada naziva za boje. *Studia lexicographica* 7/1(12): 91–115.
- Verosub, Abra L. 1994. Scarlet Letters: Metonymic Uses of the Color Red. *Semiotica* 102/1(2): 27–47.
- Wierzbicka, Anna. 1996. The meaning of colour terms and the universals of seeing. U: *Semantics: Primes and universals*. 287–334. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Žic-Fuchs, Milena. 1991. *Znanje o jeziku i znanje o svijetu: Semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: SOL.

HRVATSKI LEKSEMI ZA PRIMARNE I SEKUNDARNE BOJE U KONTEKSTU

Sažetak

S pretpostavkom da se semasiološka struktura leksemâ za boje u hrvatskome krije upravo u samome kontekstu, u uporabi, te da se specifičnost pojedinih leksema za boje očituje u raznolikosti značenjske realizacije leksema u različitim kontekstnim okvirima, u radu se analiziraju konteksti u kojima se pojavljuju hrvatske riječi za primarne (*crven, žut, plav*) i sekundarne boje (*zelen, ljubičast, narančast*). U prvome dijelu rada donosi se kratak pregled osnovne literature o bojama u jeziku. Drugi dio rada sastoji se u predstavljanju načina na koje leksemi za boje općenito sintaktički funkcioniraju, u kakvu je odnosu njihovo značenje sa sintaktičkim okruženjima, kakvim se specifičnim funkcijama ističu pridjevi za boje te kojim procesima, u okvirima kognitivne lingvistike, nastaju njihova značenja. Na samome kraju u posljednjem je i glavnom dijelu rada konačno prezentirana analiza kontekstnih okvira hrvatskih leksema za primarne i sekundarne boje na temelju koje se iznose zaključci o uporabama i značenjima odabranih leksema za boje.

Ključne riječi: boje u jeziku, semasiološka struktura leksemâ za boje, kontekstna analiza, hrvatski jezik

CROATIAN PRIMARY AND SECONDARY COLOUR TERMS IN CONTEXT

Summary

Given that the semasiological structure of colour terms in Croatian resides in the context, and that specificity of certain terms is shown in differences of their semantic realisations in different contextual frames, this paper analyses contexts in which Croatian primary (*red, yellow, blue*) and secondary colour terms (*green, purple, orange*) appear. First part of the paper provides a brief review of the basic literature on colour in language. The second part of this paper presents the ways in which these terms generally function syntactically, deals with the relationship between their meaning and syntactic settings, discusses specific functions of colour adjectives, and analyses the processes which originate their meaning within frames of cognitive linguistics. Analysis of contextual frames for Croatian primary and secondary colour terms is presented in the final and most important part of this paper. Finally, conclusions on uses and meanings of selected colour terms are made on the basis of the provided analysis.

Key words: colour in language, semasiological structure of colour terms, contextual analysis, Croatian language